ԺԳ. ՏԱՐԻ—ԹԻՒ 36 | ՇԱԲԱԹ, 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, 1899 | 23 ՁԼՄԱԶԻՒ ԱԽԸՐ, 1317 | 16 ԹՐՇԻՒՆԻ ԷՎՎԼԼ, 1315 | 28 ՀՈԿՏ. 1899 (Ն. Տ.)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՆԽԻԿ

Պոլսոյ համար՝ Տարեկան 70 դրշ. Վեցամսեայ 35 „
Գաւառներու համար՝ Տարեկան 80 „ Վեցամսեայ 45 „ Եռամսեայ 23 „
Արտասահման՝ Տարեկան 23 Ֆր. Վեցամսեայ 12 „

Նամակ կամ ոեւէ գրութիւն պէտք է ուղղել Տնօրինութեան:

ԾԱՂԻԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ

«زاغك» ارمنیجه یومی وسیاسی غزته
مطبعه و اداره‌خانه‌سی
غلطه‌ده حمدی پاشا خان

Կ. ՊՈԼԻՍ, Գալաթիա, Համտի-բաշա խան

Rédaction du Journal Arménien „DZAGHIK“ Galata, Pérchémbé-Bazar Hamdi-Pacha Han

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ Ռ. ՍԱԳԱԵԱՆ | 10 ՓԱՐԱ. | ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ Ղ. ԲՈԼԱՏ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԵՒ

ԻՐ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

Հայակալ եւ աննկուն գրիչներն ապրի մը բարոյական եւ խմբական զարգացման ճշմարիտ վարիչներն են։ Բարքերու աղճուացման եւ կենցաղագիտական բոլոր դաղափարները անոնցմէ կը ծնին եւ կը տարածուին Հանրութեան մէջ ուր հանրային կարծիքը ըստ այնմ կը կերտեն, խիղճը կը կաղապարեն բարոյական խանձարուրքին մէջ, միտքը կը լուսաւորեն գիտութեան ջահերով, սիրտը կը կրթեն եւ հոգին կը բարձրացնեն մարդկային ընդօծին վայրենութենէն ու վայրագութենէն սանձ դնելով, բնական սնաքները սրբագրելով։ Անո՛նք չարը կը զարնեն, բարին կը պաշտպանեն, գեղեցիկը կը սիրեն, յօրինն կ'ատեն, ճշմարիտը կը պաշտեն եւ անոնք կը սովորեցնեն սիրով Պետութեան եւ իրենց Ազգին հանդէպ ունեցած պարտքերն անսխալապէս կատարել։ Եւ բարոյապէս միշտ ստորնասարու հակամէտ ժողովուրդին ձեռքէն բռնելով վե՛ր կը հանեն, անոր փտած դաղափարները կ'անդամահատեն եւ գիտութեան կայդուրիչ ու բարոյական ապեղանիներով զայն կը բուժեն։

Ասոր համար է որ երբ ամէն ինչ կը փոխուի, կը ընաւրջի, կ'անցնի, անո՛նք միայն, գրեթէ կը մնան, կ'ապրին սերունդէ սերունդ, եւ իրենց դարաւոր սերունդութեան մէջ կը ներկայացնեն ազգին, ժողովրդին խմբական եւ կրթական զարգացման ասպիճանաչափը, որու կը պատկանին եւ որու մէջ ապրած են։ Եւ ասոր համար է որ ամէն տեղ, ամէն ազգի մէջ եւ ամէն տեղ անոնք մարդկութեան ճշմարիտ բարերարներ նկատուած են, եւ այդու իսկ ամէն ժողովուրդ իրենը մասնուորապէս, եւ ընդհանուր մարդկութենը առ հասարակ կը պաշտէ ու կը փառաւորէ։ Հանրութեան այդ անխնայ վաստակաւորները սակայն, ընդհանրապէս բախտին անժառանգները, իրենց կեանքն ամբողջ վշտի, տառապանքի մէջ կ'ապրին, կը ձաղկուին շատ անգամներ, կ'անարգուին նոյն իսկ անոնցմէ, որոնց մէջ եւ որոնց կրթութեան համար եւեթի ապրած են։ Եւ այն տեղն միայն կը ճանչնայ մարդկութիւնը իր մեծ սխալը, երբ արդէն տունը իրենց վրայ սեւ հողերու, սքեմը փտած, անցած գացած են, թէեւ կ'ապրին իրենց անմահութիւնը սերունդէ սերունդ սեւ գծերու տակ ծածկուած իրենց մտքի, հանճարի արտադրութեանց մէջ։ ու այն տեղն, այո՛, մարդկութիւնը որ թէեւ անցեալը չէ, որ ներկան է, սրբագրելու համար այդ ցաւալի սխալը, կոթողներ կը անկէ իր հեղինակներուն, բարոյական ու գիտական վարիչներուն յիշատակին, յաւերժացնելու համար անդիտարար թերեւս իր . . . ապերախտութիւնը։

Թերեւս տարկուի սակայն որ այդ ձաղկուածները, անարգուածները սխալներ գործած ըլլան իրենց վարած բարոյական գործին մէջ, եւ անոր համար իրենց ժամանակակիցներուն արհամարհանքը կրած ու ձախողուած են։ Դէ՛հ, ո՞վ է այն մարդը որ իր կեանքը ապրած է առանց սխալանքի։ Բայց թողունք ասիկա։ Անոնց դէմ, մարդկութեան ծոցը ապրող, խաւարին մէջ ողացող ժահրոտ սողուններու պէս մակաբոյծներ կան որոնք հանրութեան սոնքներէն կախուած անոր կեանքը կը ծծեն, այդ կեանքը նեխած վէրքերով կ'աղտոտեն եւ իրենք ու իրենց սերունդը դաղիր զեռուններու պէս անոր թարխուն փտութիւններուն մէջ կը խայտան ու կը հրճուին, երբ իրենց կը-ծող ժանիքներուն տակ մարդկութիւնը գիտասպատ կը հեւայ։ Այդպիսիներն են որ ամէնէն առաջ գլուխ կը բարձրացնեն եւ իժի մը պէս իրենց ժանիքը կը ցուցընեն անոնց դէմ, որոնք այդ ապականութիւնները աւելի կը փորձեն։ Այդպիսիները իրենց թոյնի ամէնէն զօրաւոր ժայթքումներով կը թմրեցնեն այդ առեն հանրային միտքը, կը սկարացնեն անոր որոշ բարախտմը եւ կը գերեն իր կարծիքը։

Բայց մարդկութիւնը տակաւ սթափելով իր թմրութենէն, տեսաւ իր վէրքերը, ղդաց անոնցմէ եկած ցաւերը, եւ երբ արտով արիացաւ, մտքով զարդացաւ, ճանչցաւ իր սխալը ու ցաւն վայր իր պաշտած կուռքերը փշրելով՝ անոնց աւերակներուն վրայ բարձրացուց ճշմարտութեան տաճարը։ Եւ հիմա մարդկութիւնը իր խմբական զարգացման արշալոյսին մէջ կը գտնուի, եւ որ իր հանրային անխոնջ վաստակաւորներու ջանքերուն շնորհիւ, չարը բարիէն կրնայ զատել, առանց մտանաւորներու անձնական հաշիւները մաքրելու ազատ կարծիքներուն հետեւելու, կը յարգէ ու կը պաշտպանէ ամէն անոնք որ հանրային կրթութեան արի ու բարի մշակներն եղած են, նուիրելով այդ պիսիներու, Յովսեփանի կենդանի դասին պարկներ, ի ցոյց երախտագիտութեան։

Յովսեփան, ինչու, ո՞երկէ կուգայ մեզի այս բառը։ Հին Երբայեցիներն իրենց դարաւոր հանդէսները ուսնելու համար խոյի եղջիւրէ շինուած փողեր կը հնչեցնէին, որ աւետումն էր նորածին տարեւոյտ։ Այդ փողը կը կոչուէր եօՒէլ Երբայեցերէն լեզուով որ կը նշանակէ Խոյեղջիւր։ Հռոմայեցիները այդ բառէն շինած են jubilare, զոր տառադարձութեամբ կերտած ենք եւ մենք Յովսեփանը Երբայեցիները 50 տարին անդամ մը իրենց Ազգային ուսնը կը կատարէին եւ այդ մեղոցին իրենց հին հաշիւները կը մաքրէին, գերիները կ'աղատէին, եւն. ուրեմն մնացած է աւանդական ուսնել Յովսեփան մը 50 տարին անդամ մը, եւ ընդօրինակուած է ամէն ազգերէ՝ երախտաւորելու եւ յաւերժացնելու համար իրենց հանրային վաստակաւորները։

*Ու մենք, հետեւելով կրթական այդ մեծ ու կայդուրիչ շարժումին, խլրտումներ կ'ունենանք մենք ալ մեր կրթական ջահը անչէջ պահող անխոնջ վաստակաւորները վարձատրելու։ Առաջին օրինակը տուին մեզի մեր Կովկասցի եղբայրները, որոնք խմբականօրէն Օսմանեան Հայերէն աւելի զարդացած կ'երեւին, թէեւ անոնք ալ ոչ նուազ հանրային խընդիրներն անձնականութեան հետ չխառնելու սխալէն չեն ազատած։ Այս տարի, 1899 Յունիս 5ին, երբ «Հանրագիտակ»ի 61րդ թիւը կը տպէինք, «Տարազ»ի Մայիս 16 թիւը կը հասնէր ձեռքերնիս, լսելով մեզի Կովկասեայ նշանաւոր վիպասան ու բանաստեղծ-ուսուցիչ Պ. Պերճ Պռոշեանցի գրական գործունէութիւնը երախտաւորող ու յաւերժացնող Բառասնամեակի հանդիսաւոր ցոյցերու եւ պաշտօնական արարողութեանց բովանդակութիւնը։ Եւ այդ առթիւ «Հանրագիտակ»ի խմբագրութեան կողմէ սա խորհրդածութիւնները եղած են. «Մե՛նք, Արեւմտեան Հայերս, ե՞րբ մեր գրական մեծերը փառաւորելու ենք արդեօք, կ'ըսէր անցեալ օր մէկը։ — Մենք զանոնք փառաւորելէ աւելի փառատելը քաջ գիտենք. կ'ըսէր ուրիշ մ'ալ։» Եւ որու իրեւ Ծան. սա տողերը աւելցուած էր. «Թէեւ մխիթարելի զրոյց մը կը չրջի կարդ մը չրջանակաց մէջ, թէ մօտերս «Արեւելեան Մամլոյ» տէր եւ Խմբագիր Տիար Մ. Մամուրեանի Յոբելեանը պիտի կատարուի Զմիւռնիոյ կամ Պոլսոյ մէջ»։

Յաւէտ ուրախալի եւ նշանակութեան արժանի է Զմիւռնացոյց այն գնահատումը որ «Հանրագիտակ»ի այդ յայտարարութիւնն իբրեւ հանրային ողջամիտ մեծամանութեան կարծիքն ընդունելով՝ փութացին իրենց արդիւնաչատ Բաղաքացիին Յոբելեանը տօնելու եւ ձեռնարկեցին խոկոյն Մանաժողովի մը կազմակերպութեան որու կը նախագահէր Զմիւռնայի Սմեռն. Առաջնորդ Մուրատեանց Տ. Մելքիսեդեկ Արքեպիսկոպոս, եւ կ'անդամակցէին Տ. Յովհ. Բէնց. Մինասեան, Տ. Յարութիւն Բէնց. Եղիլարդեան, Տիրաք Սահեան Սպարթալի, Դ. Յ. Բարաղեան, Յակոբ Վէմեան, Խորոյ Եփրեմ, Յակոբ Տէր Դաւարեան եւ Սահակ Տիվրիկեան։ Եւ այսօր երբ մենք այս տողերը կը գրենք «Ծաղիկի» էջերուն մէջ, ուրախ ենք որ անդին՝ վաղը, Զմիւռնիոյ մէջ հանդիսաւոր կերպով կը տօնուի այդ Մեր մտային զարգացման մեծ աշխատաւորներէն մէկուն, բարոյական Մենտորին Յոբելեանը։*

Աւետարդ ու վշտաբեկ Յոբելեարը էջս դարու չրջանի մը տեւողութեամբ գրական ու դաստիարակական կնճռոտ ասպարէզներուն մէջ չատ բեղմնաւոր կեանքով մը ապրած է, պաշտպանելով բարին, գեղեցիկը, օգտակարն ու ճշմարիտը մեծամեծ զոհողութիւններով։

Իր հանրային կեանքը կ'սկսի 1850 թուականէն։ Վարած է Պոլսոյ Խասգիւղի Ներսեսեան վարժարանին տեսչութիւնը, հիմնադիր եղած է Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանի գիւանական կարգադրութեան, որու յաջողակ յաջորդներէն մէկն է այսօր՝ մեր նշանաւոր գիւանապետ Բարթող էֆ. Թէլեան։

Տ. Մ. Մամուրեան նախկին «Ծաղիկ» թերթի խմբագրութեան մասնակցելէ զատ, շուրջ 30 տարիներէ ի վեր է որ կը հրատարակէ «Արեւելեան Մամուլ»ը։ Բազմաթիւ գրական աշխատասիրութիւններ ունի. եւ 1867 թուականէն սկսած անընդհատ պաշտօն վարած է իբրեւ Տեսուչ եւ Ուսուցիչ գիտութեանց եւ լեզուներու, Զմիւռնիոյ Մեսրոպեան եւ Հռիփսիմեան վարժարաններուն մէջ։

Ահա ինչու համար Տ. Մ. Մամուրեան իրաւամբ արժանի է իրեն նուիրուած այս օրուան հանդէսին, ու մենք յանուն «Ծաղիկ» օրաթերթի վարչութեան կը նուիրենք մեր անդուգական շնորհակալութեանց անկեղծ հաւատին, յաւերժացնելով իր անունը այս տողերուն մէջ։

Ղ. ԲՈԼԱՏ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ ՁԻՂԸ

Պատմութիւնն այսօր գիտութիւն մըն է. ունի իր Օրէնքները։ Պատմաբանն այս օրէնքներուն թափանցելու համար՝ կ'ուսումնասիրէ իսանամառն հակայ դէպ մը հաւաքոյթներու։ Դարերու, դէպքերու շղթայումը, պատճառներն ալ պարզելու համար՝ կը վերլուծէ Անհատականութիւնները։

Պայէր, Սաղմնաբանութեան (Embryologie) ռահվիրաներէն մէկը, գիտնականօրէն հաստատեց թէ Անհատականութիւնը բաղկացած է բուսային ու կենդանային էութիւններէ։ Պայէրն էր որ առաջին անգամ դիտեց թէ մարդկային էութիւնը նախապէս, սաղմնային վիճակի մէջ, ձուաձեւ սիւսեղ մըն է, որ քիչ առեն կը բաժնուի երկու կէսերի՝ երես. զատանք անուանեց Բուսային ու Կենդանային կէս-էութիւններ։ Առաջինէն կը ծագին արիւնը ու անհատականութիւնը պահպանելու սահմանուած բոլոր կազմածքը։ Վերջինէն ալ յառաջ կու գան ջղային դրութիւնը ու վերնամարմը, մկանունքն ու կմախքը, այսինքն զգալու եւ հակազդելու գործարանները։ Մարդը այսպէս բաղկացած է գիտականօրէն, Շրջա-էջ (Milieu) է որ կ'ազդէ միանգամայն մարդս բաղկացնող այս կազմածներուն վրայ, եւ ինքն ալ հակադարձաբար կ'ազդուի անհատէն։

Մատթէոս Մամուրեան Ժթ. դարու կիսուն պատմական դէմքերէն մէկն է, զօրաւոր անհատականութիւն մը, նշանաւոր գործիչ մը։ Ծնած է Մ. Մամուրեան Յունական հաղներդներու հայրենիքը,—որ այնքան մեծերու մարմին ու հոգի տուած է,—Յունական հողին վրայ, արեւոտ երկնքի մը, Անատոլուի այն մեղմ, խնդումներու կլիմային տակ, ուր չրջավայրն արդէն տեղծելու բոլոր դիւրութիւնն առատօրէն ունի։ Շրջավայրին եւ ոչ մէկ չնորհք, գեղեցկութիւն, զօրութիւն զլացուած է։

Եթէ ապրէինք դար մ'առաջ, ու անհաղորդ մնայինք գիտական խել մը ծանօթութեանց թէ կլիման, երկրին կազմութիւնը, բնական երեւոյթները, ժամանակն ու ընկերութիւնն են որ մարդը կը պատրաստեն, բնական է որ պիտի հարցնէինք, ինչո՞ւ համար Յունական դէմքերը իրենց բարացուցականով չատ կը տարբերին Եւրոպական, Դորական, Սպարտական անհատականութիւններէն։ Հիմա խնդիրը չատ պարզ է, ենթադրութիւններու ու հայեացքներու տեղի չկայ։ Կլիմայական, օդերեւութաբանական, ընկերաբանական օրէնքներու չնորհիւ ամէնէն թանձուկ համարուած խնդիրները չատ դիւրութեամբ կը լուծուին։ Սպարտա ծնած չէ ու չպիտի ծնի այ Ամենական անհատականութիւն մը, փոխադարձաբար Ամենք չէ ունեցած ու չպիտի ունենայ Սպարտական տիպար մը։ Ամենք Լեւոնիդաս մը չէր կրնար ծընիլ, եւ ոչ ալ Սպարտա Պերիկլէս մը կամ Բանեֆեան մը։

Այսպէս ալ դիտեցէք, համեմատեցէք, վերլուծեցէք Մամուրեանի ու իր ժամանակակից անհատականութիւնները, մեռած գացածները, ողջ հանդիսածներն ու պլպլացողները, թէ՛ արեւելեան Հայերը եւ թէ՛ արեւմտեանները, յոգեւոր պակուածներն ու զրկուածները միանգամայն։ Արեւմտեան Հայը պերճ Պրոշենց մը չէր կրնար աչխարհ բերել, ո՛չ ալ արեւելեան Հայը՝ Մ. Մամուրեան մը։ Կարելի էր ատիկա, եթէ Օշական, Երեւան, Թիֆլիս ունենային Իզմիրի ու Մ. Մամուրեանի չրջավայրը, փոխադարձաբար եթէ Իզմիր ունենար Պրոշենցի չրջավայրը։ Արաբկեր չի կրնար արտադրել Սրուանձտեանց եւ պիսկոպոս մը։ Կեսարացին երբեք Թլիատինցին մը կամ Զարդարեան մը, Խարբերդցին երբեք Արաւաչէ Յարութիւնեան մը, Մշեցին երբեք Կեսարացի վաճառական մը։ Մեսրոպ մը Սվազի մէջ չէր կրնար գոյութիւն ունենալ։ Հ. Տաշեանի պէս մտածող մը ո՛չ երբեք Վենետիկ ու Հ. Ալիշան մը ալ երբեք Վիեննա։ Էջմիածնի Միաբանութիւնը, ո՛րչափ ալ Դերմանիոյ համալսարաններն ու Մայր-Վանքին մատենադարաններուն մէջ, զրատեղանի մ'առջեւ կծկուի, Դուրեան Արբազանի ու իր ձեռնասուններուն ոճը, հայեացքը, գեղեցկագիտական ճաշակը չպիտի կրնան իւրացնել։ Դր. Նարեկացին Սղերդի մէջ չպիտի կրնար «Խունկ ու ապօթք» գտնալ։ Վանեցոց պատրաստութիւնն ու սուր հեղնութիւնը քիչ մը դժուարաւ կը գտնուին Ակնայ մէջ, եւ ո՛չ ալ Ակնայ ոգեբուսական ու ենոքեան դէմքերը Վանայ մէջ։ Մալաթիոյ պտուղները երբեք Ամասիայինները համը չպիտի տան։

Մ. Մամուրեանի հետ Բարիզի Մուրատեան վարժարանի մէջ, 1843-1848 դաստիարակուեցան կարգ մը ծանօթ դէմքեր, ու նոյն դասէն աւանդուեցան ամէնուն։ Բայց եւ այնպէս ոչ մէկը Մամուրեանի պէս խորհեցաւ, զրաց ու իրերը վերլուծեց։

Մամուրեանի ոճի գեղեցկութիւնը համակ Իզմիրցիական է։ Թող ի զուր չփորձեն Ավասցին, Տրապզոնցին եւայլն։

Մամուրեան երբեք հիւանդ ըզեղ ուսնեցած չէ, ո՛չ ալ արատաոցութեան մը արձագանքը։ Իզմիր ո՛չ Շոքենահատ էր մը, ո՛չ Տարսիական մը եւ ո՛չ ալ ծայրայեղ խմբականութիւն մը կրնայ արտադրել։ Եթէ եղած են, բռնաղբօսիկ ճիգ մըն է զոր Իզմիրցի Հայ անհատ մը փորձած է, ինչպէս հիմա Խարբերդցի մը կը փորձէ Եղիայի հիւանդանոցաբերութիւնները։ Զուարթ ու մեղմ երկնքի տակ Հիւսիսի հանճարներն ու տաղանդները չեն ծնիր։ Գերմանական տարօրինակ միտքերը, Հեկել, Կէօթէ ո՛չ կը ծնին եւ ո՛չ կ'որդեգրուին Մամուրեանի ծննդավայրին մէջ։ Մամուրեան թէեւ Անգլիական գրականութեան ազդեցութեան տակ, սակայն բարեխառնուած է Ֆրանսականով. ասոր վրայ աւելցուր նաեւ Իզմիրցիական հովը։

Մամուրեան թէեւ Կ. Սվաճեան գպրոցին հետեւող, սակայն Իզմիրցիութիւնը արդելք եղած է իր վարժապետ տառապէս ընդօրինակելու։ 1878էն եաքի գրական սերունդը թէեւ ուղեց Մ. Մամուրեանի պէս խորհել, գրել, զգալ, եւ սակայն եւ ո՛չ մէկը կրցաւ իւրացնել Մամուրեանն ու Իզմիրը։

«Արեւելեան Մամուլէն» եաք ունեցանք հանդէսներ, բայց ոչ մէկը կրցաւ անոր տեղը գրաւել։ «Հայ. ու Անգլ. նամակներն» ու «Շանթուրի» թղթակցութիւնները Մ. Մամուրեանի իր Իզմիրցիի սրամտութիւն ու քննադատութեան հրաչակերտներէն ալ խաւցած է Մամուրեանի ու Իզմիրցոյ հոգեբանութիւնը։ Շանթուրական թղթակցութիւն, քրոնիկ Պոլսեցի գրագէտներ ի զուր փորձեցին։

Մ. Մամուրեան իբր ուսուցիչ, իբր Ազգ. Պատրիարքարանի գիւանապետ, իբր խմբագիր, իբր գրագէտ, իբր խմաստասէր, իբր քննադատ դարձեալ արեւոտ երկնքի մը, մեղմ կլիմային տակ, կեանք բուրող, կեանքը քաղցրացնող, կեանքի գիտակցութիւն ազդող մէջավայրի մէջ, Յունական—Հայական կատարեալ դէմք մըն է։

Տօնելով Մ. Մամուրեանի յիսնամեայ Յոբելեանը, ուսնած կ'ըլլանք միանգամայն Յունական-հայական տաղանդ մը։ Տօնելով Մ. Մամուրեանը՝ ուսնած պիտի ըլլանք Իզմիրը։ Մ. Մամուրեան ու Իզմիր իրար ընդհիւսուած են, միեւնոյն բան են։ Մ. Մամուրեան Իզմիրցի Հայը կը ներկայացնէ, Իզմիրցին ալ Մ. Մամուրեանի մը մէջ խաւցած է։ Եթէ Իզմիր չըլլար, Մ. Մամուրեան մը չէր կրնար ըլլալ, եւ եթէ Մ. Մամուրեան մը գոյութիւն չունենար, Իզմիրցի Հայը իր ոգին չպիտի կրնար ճառագայթեցնել։ Իզմիրցին ճանչնալու համար, նախ Մամուրեանը ճանչնալ հարկ է, եթէ չեմ սխալիր։ Մ. Մամուրեան Իզմիրցի Հայուն բարացուցական ոսկեդիրն է։ Այս ոսկեդիրին ցոլացումը գիտականօրէն բացատրելը Պատմութեան կը յանձնենք։ Պատմութեան ականջն ի վար սաչափ միայն կը փոխուսմ. «Ածան հաւը կարկեան կ'ըլլայ», ինչպէս կ'ըսեն մեր Մաչկերացիները։

Դ. ԽԱՉԿՈՆՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

(ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ՄՇԱԿԻՆ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Ո՛վ որ ազգի մը գրականութիւնը աչքէ անցնէ մտադիր, պիտի տեսնէ անոր մտաւորական զարդացման չաւիղը, ու պիտի պատրաստէ բանաւոր ասպիճանացոյց մը։ Այսօր ամէնէն աւելի կ'ըմբռնուի վաղեմի գրուածներու արժէքը այս տեսակէտով։ Հին համարնքն ա՛նքան գեղեցիկ պէտք է ցոլանայ մեր աչքին, ո՛րքան Ալպինը կատարեալ կերպով ներկայացուած է Եւրոպայի՝ Թէնի «Անգլիական գրականութիւնը» ընդարձակ երկին մէջ։ Թէնի խորաթափանց միտքը, առողջ տրամախոհութիւնն ու հեւանցնելու կարողու-

«زاغك» ارمنیجه یومی وسیاسی غزته
مطبعه و اداره‌خانه‌سی
غلطه‌ده حمدی پاشا خان

Կ. ՊՈԼԻՍ, Գալաթիա, Համտի-բաշա խան

Rédaction du Journal Arménien „DZAGHIK“ Galata, Pérchémbé-Bazar Hamdi-Pacha Han

թիւնը մարդիկը ճիշտ ճանչնալու առաջնորդած են զինք. ինքն է դրողը, «Գիրք մը ա՛նքան կը ցոլացնէ զգացումները, ո՛րքան գրական է, որովհետեւ գրականութեան պաշտօնն է բացայայտել զգացումները. գրականութեան մէջ բարձր տեղ մը գտնուող գիրք մը սքանչելի կերպով կ'արտայայտէ ազնիւ զգացումները։ Այսպէս հեղինակ մը ներկայելով բոլոր ազգի մը եւ դարու մը ապրելու ձգտանակը, իր շուրջը կը հաւաքէ ամբողջ ազգի մը եւ դարու մը համակրութիւնները։ Այս անուութիւնը հակասական բան մը չունի իրեն մէջ եւ հետեւաբար կը լուսաբանուի։ Միայն վարպետներու անկ է դիտապէս կարեւոր ուսումնասիրութեանց ձեռնարկել։ Գիրքերը կեանք ունին ասոնց համար։

Արդարեւ, իւրաքանչիւր դար ունի իր ընդարձակը, իր բարոյական հանգամանքը, դասական հնութիւնէն վեր բարձրանալով կը մտնէ Միջին դար։ Տիկ. Սթալ մարդկային կատարելագործութեան սկզբունքին վրայ յենլով՝ կը յայտարարէ թէ «Հանճարը պէտք չէ յաւիտենապէս նմանի Հնութեան. Նոր ընկերութեան համար պէտք է Նոր գրականութիւնը մը, զի Նոր ընկերութիւնը խորապէս կը տարբերի Հինէն։ Երկու պատճառներ բերուած են զինքը, մէկ կողմէ Քրիստոնէութիւնը, եւ միւս կողմէ Հիւսիսի հանճարի գիտակցութիւնը Հարաւ-արեւմտեանները։ Ասոնց վրայ»։ Շատեր մեր մէջէն «Հնութեան սկզբնական ու ճշմարտապէս վսեմ գործերուն վրայ չէ որ կը հիանան, այլ ա՛յն գեղեցկութեանց վրայ որոնք իբրեւ թէ մարդիներուն կը նմանին, սակայն ատոնք երկրորդական գեղեցկութիւններ են։ Դասական գրականութեանց մեծ գործերը գեղեցիկ են ասոր համար որ ճանչցողները այդպէս ըսին։ Այդ թեթեւ եւ անհաստատ մտքերը չկրնալով ըմբռնել ատոնց բարձր եւ ճշմարիտ արժէքը մարդկային մտքի պատմութեան մէջ, կ'զբաղին մանրամասնութիւններով, կ'ապշին, կը մնան այնպիսի կարծեցեալ գեղեցկութեանց վրայ, որոնց ուշ դարձուցած չէր հեղինակը։ Խանդավառ ու բացարձակ հիացումը միշտ հարեւանցի է. ճշմարիտ հիացումը պատմական է, այսինքն գիտակից։ Հիացման այս վերջին ձեւն է նախամեծարը։ Գեղեցիկ գործը ա՛յն է որ հունաւոր եւ անհատական գծերու տակ ի վեր կը հանէ մարդկային ընութեան յաւիտենական եւ անհուն գեղեցկութիւնը։ Գիտունը միայն իրաւունք ունի հիանալու։ Ոչ միայն Քննադատութիւնն ու Գեղագիտութիւնը զիրար չեն մերժեր, ինչպէս կը կարծեն ոմանք, այլ զոյգ կ'ընթանան։ Ամէն բան հիանալի եւ քննադատելի է միանգամայն, եւ ա՛յն մարդը գիտէ հիանալ որ գիտէ քննադատել։

Հա, ինչպէս նաեւ ամէն ազգ, Քննադատութիւնը մեծ Գեղագիտութեան պայմանն է։ Գործ մը արժէք ունի իր չրջանակին մէջ, եւ ամէն գործ՝ չրջանակն է իր դարը»։ Իրաւցնէ, Միջին դարը ժառանգորդ եղած է Քրիստոնէութեան եւ Հիւսիսի հանճարին, հետեւաբար պէտք է գործածել Նոր հոգեբանութեան ճիգ մը եւ Նոր խմաստասիրութիւն մը համապատասխանող դարու ոգին։ Այս կերպով ժամանակակից ժողովուրդը կ'զգայ իր սրտի դարին մատնադրին լանջքին տակ, եւ սերտիւ կը կապուի անոր հետ, իբրեւ իր անձին հետ։ Հարեւանցի ակնարկ մը նետելով Միջնադարեան մագաղաթներու վրայ, կը տեսնենք հոն Կրօնական չեչտ մը որ իրաց ընթացքին մէկ արտաքնական հետեւանքն է անշուշտ, վասն զի այդ դարուն մէջ յուզուելու ամէնէն լուսն դասաւանդական վիճաբանութիւնները, եւ հինգերորդ ոսկեդարեան գրութիւնն որ կ'ուզէր խառնել չփոխ կերպով իրարու անուրբ խմաստասիրութիւնն եւ Սուրբ ասուածաշնչութիւնը։ Ասոր հետ մէկտեղ, այս չրջանի վանքերը շատ բարգաւաճեցան, եւ ծառայեցին իրենց պրոհարան գրական եւ գիտական գանձերու։ Այդ լեռնային կեդրոններու մէջէն հնութեան մրրմունջներ լսելի կ'ըլլան։ Վանականները կը աքնին անգամ անգաղար փոշիներու մէջ եւ այս անիսնջ խուզարկութիւններէ դուրս կը բերեն մատնադրական չքնաղ բեկորներ, զոր օր. Արիստոտէլեան հատուածներ։ Արդեօք քանի՞ քանի՞ ատանդներ աշխատութենէ յոգնած՝ մարած են մենաստաններու շուքին ներքեւ։ Միջին դարը կը բարձ մեղամաղձիկ դասկանութիւն մը, ու մեծ սեղ կը բռնեն Մեծն Լուդովիկոսի գրական, ԺԵ. խմաստասիրական եւ ԺԹ. քննադատական դարերը։ Այս երեք դարերն ալ հնութիւնը գերազանցող գործեր ունեցան, իրենց պատասխաններ, ընկերութեան ալ պատասխաններ։ «Բայց շատ քիչ մարդիկ այս Գեղագիտական դատաստանը կրնան ընել»։

Արեւմտեան երկինքը պահ մը աչքէ հեռացնելով, քիչ մը դիտենք մեր գրական հորիզոնը որ իր արշալոյսին ունեցաւ դիւցազն վարդապետ մը։ Սա անվնաս եւ անցողդողդ կամքով Գրի դիւան ըրաւ, ա՛նքան կարեւոր մեր գոյութեան պահպանման համար։ Հայ հանճարը, արեւելեան վառ երեւակայութեամբ, իր ծիլերը կ'արձակէր եւ գրական արագ զարգացում մը տեղի կ'ունենար։ Եղնիկ ու Եղիշէ կը փայլին իրենց հիանալի շարադրութեամբ եւ բանաստեղծական ոճով, Մովսէս Խորենացի եւ Ղազար Փարպեցի՝ իրենց տարեգրական գրուածներով, Դաւիթ անյաղթի իր իմաստասիրական գրքոյկներով։ Սակայն եւ այնպէս, ցաւալի է մեզի կրկնել թէ այս հեղինակներու թանկագին նշխարները լուրջ քննադատութեան մը չեն դիմացած երկար։ Բանաստէղծներու կարծիքին համեմատ, երաշխաւորուած չէ թէ նոյն իսկ քանի մը գրուածքներ միեւնոյն դարու գործ եղած ըլլան։ Ստոյգ իրողութիւն մըն է, ինչպէս վերը ըսինք, թէ երբ վիպասան մը իր ժողովրդի ազգեցութեան տակ գրէ, իր գործը ընտանութեան, կամ լաւ եւս է ըսել, ընտանեկան նշան մը կը կրէ։ Հեղինակին ճարտարութենէն կախում ունի ժամանակին բարոյական ու իմաստական ոգին նկարագրել ճշգրտօրէն։ Այն ատեն անհասը՝ իր անձուկ եսի սահմանէն անդին անցած՝ ընկերութիւնը կը հայելիացնէ՝ անոր մէջ սուզուելով։ Գրածն աւելի ընդհանուր գոյն ունի քան մասնաւոր։ Այս մեր ըսածը օրինակով մը ալ հաստատենք։

Լամարթին իր ժամանակի ամբողջ ժողովրդին զգացման թարգման կը հանդիսանար, մատաղ եւ բարեսրտաշունչ հոգիներ կը ճաշակեն իր բանաստեղծութեան քաղցր զեղումները, կ'ելբացնեն իր խորհրդաւոր ենթադրութիւնները, անոնց մէջ տեսնելով իրենցը։ Այժմ կը մնայ մեզի ստուգել թէ մերիներն ալ կ'ստուերագրէ՞ն կամ կ'ելբացնէ՞ն համայնքին հոգին իրենց գրուածքներուն մէջ։ Դժբախտաբար ստիպուած ենք ժխտական պատասխան մը տալ։ Նոր հետազօտութիւններ հաստատեցին թէ Եղնիկի յուզած խմաստասիրական խնդիրները թարգմանութիւն են։ Արդէն շատոնց բանասէր մտքերու մէջ տարակոյս տեղի տուած է Եղնիկի գրուածքը, վասն զի անհնար էր ընդունիլ թէ այդպիսի խնդիրներով զբաղած ժողովուրդ մը, որ դեռ նոր խմացականապէս կ'սկսէր լուսաւորուիլ։ Նոյնպէս Եղիշէ յաւակ նպատակ մը առաջադրած ըլլալով իր տարեգրութեան մէջ՝ չեղած է իրականութենէն, ուստի ճշգրիտ կերպով չէ սարդարած իր ժամանակը։ Ա՛լ կասկած չի վերցներ թէ Դաւիթ Անյաղթի գործերը թարգմանութիւն են։ Այս մասին կարդալ Պարթէլիմի-Սէնթ-Իլէրի յօդուածը Ֆրանսի փիլիսոփայական բառարանին մէջ։ Խորենացին՝ ալ կեղծարար է. մինիայն Ղազար ճշմարիտ գոյն կու տար իր երկին. մեր Տակիտոսն է ա՛յն։ Այսու ամենայնիւ, դարձեալ Ոսկեդարեան գրականութիւնը տարտամօրէն կը նկարէ ժողովրդին վիճակը եւ մտքի մակարդակը։

Եզրակացնենք. անա՛ այս զանազան նկատողութիւններով կ'զգացուի Գրական պատմութեան կարեւորութիւնը. դարերու, ցեղերու հոգեբանութիւններ իրենց ամէնէն մթին ծալքերով ելոյթ կուգան անոր մէջ։ Այդ պատմութիւնը արուեստ մ'է, գիտութիւն մ'է։ Դարուս քննադատութիւնը ձեռաս կ'ըլլայ այդ պատմութեան, լոյս կը տարածէ քաղաքակրթութեան վրայ, կը քննէ խմաստասէրներու, բանաստեղծներու, քաղաքագէտներու եւ պատմագիրներու երկասիրութիւնները, զանոնք կը կշռէ նժարով, կը թուէ անոնց ներքին եւ արտաքին առաւելութիւնները ու թերութիւնները, եւ ցոյց կուտայ անոնց բուն արժէքը։ Մէկզի կը նետէ գծկամակօրէն հին դասական բանաձեւները, գործին մէջ կը փնտռէ ստեղծագործութիւն, ստեղծագործութեան մէջ գիտութիւն, եւանդագին խորտակելով բոլոր ամբարտակները, բուռն կերպով յառաջ կը մղուի, կը ընտէ խիղճերը՝ բացայայտ դնելով անոնց բոլոր հատկութիւնները, եւ այս յանդուգն յարատեւ ու խիստ քննութենէն զուրս կը հանէ անցեալին կատարեալ եւ ճշմարիտ ծանօթութիւնը։ Ճամբուն վրայ իրեն օգնութեան կը հասնին Փիլիսոփայութիւնը, Բնախօսութիւնը եւ Մարդաբանական ու Բնական գիտութիւնները։ Այսպէս հանդոյցի հանդոյց յաւաջմնալով դարերու մարդը, այսինքն քաղաքակրթութիւնն իր ուսողի եւ ակար անդամներով ի սեա կուգայ հատարակաց բեմին վրայ, եւ վերջապէս գրականութեան մէջոցու ամենայանի կերպով այդ եւ այլ երեւիներու, այլազան կլիմաներու տարբեր տարբեր ժամանակներու մէջ ապրող ժողովուրդներու բարքի, վարքի, զաղափարներու եւ զգացումներու ճիշտ նկարագրութիւնը կ'ընէ։

* * *

Գերամեծար Մամուրեան էֆ.ս, կարծեմ այս վերջերիկ եւ հապճեպ յօդուածով աւելի հաճոյ երեւաս մեզի քան թէ լուսութեամբ։ Գրական աշխարհին մէջ պիսաւոր գիրք մը չինած էք. ամէնուս ծանօթ էք Ձեր քսանհնգամեայ Մամուլովը, եւ ուրիշ շատ մը գրուածքներով, Հայ. եւ Անգլ. նամականին մատնակի հրատարակութիւնով մը վերծանած ենք. «Դեսպիրք եւ Պարտիրը» մանկական չրթներով թարգմանած ենք. յիշենք Կէօթէի Վերթերէն սկսեալ Ձեր միւս թարգմանութիւնները։

Արդէն ուրիշ անգամ առիթը դտած եմ խոստովանելու թէ մեր միակ ինքնատիպ խորհողն ու արտադրողն էք դուք, թէ ըստացած ըլլաք եւրոպական բարձր ուսում։ Մեր խմաստասէրներէն էք դուք, մեր Ժիւլ Սիմոնն էք, որատես ընկերարանի մը պէս ատոլճանական ընաչրջումը քարոզած էք. փափկորէն թուած էք մեր ձիրքերը եւ չոչափած՝ մեր թերութիւնները ծերունի բարոյախօսնիս էք, որմէ կը պատկառինք ամէնքս ալ։ Խորին հմտութեան մը առջեւ ոմ չի ծնրադրիր։ Ձեր բոլոր տեսութիւններուն մէջ ցոյց տուած էք քննադատական ոգի, գիտական ոգի՝ հակառակ Ձեր հասակին։ Ձեր հանդէպ Հինն ու Նորը կը հիանան. ներկայ եւ յաջորդ սերունդներու համար ճշմարիտ զրաղէան էք դուք որ կրցած էք չքնաղ նկարել Ձեր ժամանակը։ Դուք ալ գեղեցիկ էք, գործերնիդ ալ գեղեցիկ, վասն զի հանճարը միշտ ստեղծելու իրաւունք ունի գեղեցկագիտորէն։ Եղնիկը յիշած ատենս, չենք կրնար մոռնալ Մամուրեանը։ Ոսկեդարուն մարդն էր առաջինը, երկրորդը ԺԹրդ դարուն գրական մարդն է։ Ինչպէս չյարգենք Ձեզ, ո՛վ Նահապետ, քանի որ վկայ ենք ձեր գրչի անիսնջ գործունէութեան։ Երջանիկ եւ զուարթ օրեր կը մաղթենք։

Դպրեվանք ՏԻՐԱՅՐ ՂԱՐԴ.

ՄԱՏԹԷՈՍ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Յոբելեան, Այս է օրուան անակնկալ նորութիւնն որ մեզի կ'ուղայ Իզմիրէն, երջանիկ ծնունդավայր եղականապէս հոյակապ Հայ գրագէտին, որ շատ կէտերու մէջ գերազանցած է մեր մասուորական գործունէութեան մեծագոյն ոստանին մեծանուն գրողները՝ իր երկարոգի, յամառ ու արդիւնաւոր աշխատութիւնովը, ազգ. գործերու մէջ իր անմոռանալի հեղինակութեամբը ու անհաւասարելի հմտութեամբը։

Կը յուսամ թէ մեր պատուական գրողները պիտի ներեն ինձի այս յանդգնութիւնս։ Կ'ուզեմ ակնարկել Մամուրեանին որ ինքը միս մինակ սոսմային գրականութեան մատուցած է ա՛նքան օգտակար ծառայութիւններ, որ այս մասին, կարծեմ, ոչ ոք պիտի ուզէ չափուիլ անոր հետ, ինչպէս ոչ ոք պիտի յանդգնի մրցիլ Պէրպէրեանի հետ կրթ. գասասիրակութեան վրայ է խօսքը։

Եւ իրօք, վերջին երեսուն տարիներու մէջոցին, ա՛նքան բարձր գիրք մը բռնած է ան՝ մեր գրական կեանքին մէջ, իրրեւ խորհող, գրագէտ, խմբագիր, դասասիրակ, վիպագիր ու ազգ. գործիչ, որ առանց չափազանցելու կրնանք զայն կոչել մեր Գրականութեան երկնակամարին մեծագոյն բոցաճառանչ ցոլացումներէն մէկը։

Իր աւագ-դասասիրակ՝ իր կրթական գործունէութիւնը կը մատնանշէ ամբողջ սերունդ մը, որուն կեանքակ լի է այսօր Իզմիրի հրապարակը։

Իր լեզուագէտ՝ իրեն կը պարտինք օտար մատենագրութեան ամէնէն հրաշալի էջերն ու ամէնէն ակնախիտ գոհարներուն հայերէնի թարգմանութիւնները։

Իսկ իր վերլուծող գրագէտ ու անաչառ խորհող՝ շատ բազմաձեւ է իր վարած դերը ու իր գործերը՝ շատ բազմազիտի։

Իր այս կարգի յատկութիւններն ու թանկագին ձիրքերը յատակօրէն կը փայլին այն երկարաձիգ, հիմնեղ ու գերազանցօրէն հմայից յօդուածներուն մէջ, զորս անոր բերդն դրիչը ցանցնած է Արեւելեան Մամլոյ եւ այլ կարեւոր թերթերու մէջ՝ Կաթողիկոսական, Պատրիարքական եւ ասոնց յարակից խնդիրներու առթիւ։ Ոչ ոք այնքան ձեռնհասօրէն խօսած է այդ հիմնոռա, յուզումնալից ու ազգայոյզ խնդիրներու վրայ, ուր հաւասարապէս կ'երեւին օրինագէտի հմտութիւն ու պատմագէտի չրջահայեցութիւն։

Մենք գաւառացիներս՝ հիացմամբ պաշտամունք հետեւած ենք միշտ այդ հրամայից յօդուածներուն, որոնք ժամանակակից պատմութեան ամէնէն կարեւոր էջերը պիտի կազմեն։ Ինչ որոշ, յատակ ու կարուկ եւ ինչ հմտագիտ, յուզիչ ու ջանջանիչ են իր փաստերը, որոնք պատգամներու խառնութիւն ունին յաճախ, եւ ինչ անեղ, պատկառելի ու անաղարտելի են իր արձակած ճիչն ու աղաղակը, խրոխտ ճիչերը՝ որոնք ծուղակն ինկած տուիժի մը յուսահատ մռնչիւնները կը յիշեցնեն ատեպ։

Ցանկին Մամուրեանի կ'ազդունենք մեր ժամանակին ամէնէն ձեռնարկեալ, յանդուգն կարող ու խղճամիտ հրապարակիրը, որուն դրիչը նուիրուած է միշտ պաշտպանելու եկեղեցւոյ վերին շահերը, եւ որ իր ձայնը բարձրացուցած է ամէն ատեն՝ երբ վտանգի մէջ է Ազգ. եկեղեցական շահերը՝ ըստ զգելով ազգավնաս ձգտումներու դէմ, հրապարակելով ու խստիւ ձաղկելով ամէն գձուձ շնորհներ ու դաւեր լարուած եկեղեցիի կենսական շահերուն դէմ։

Իր ձայնը՝ լուրջ ու խրոխտ իբրեւ շանթ ինկած է մեր նորատաս գրողներու այն խմբակին վրայ, որոնց գրական հմտութիւնը աւելի նուազ ըլլալու չէր ասպահովպէս քան իր պաշտպանած դատերու մասին ունեցած անկեղծութիւնն ու պարկեշտութիւնը։ Այսօրուան պէս կը յիշեմ տակաւին իր քանի մը յօդուածները Աբէ-ԵԷ լրագրի պաշտօնական, Աբէ-ԵԷ լրագրի պաշտօնական, որոնք արդարութեան պէս անողոք ու անարկու, լրագրութեան վիճաբանական ճիւղին ճշմարիտ հրաշակերտները պիտի նկատուին միշտ։

Իր գրուածքները զորոնք կ'օծեն առ յաւէտ երիտասարդական լոյն ու կրակ, իրենց անջինջ գրաւչին ունին խոնարհանութեան, փոքրամտութեան ու անչահախնդրութեան։ Մարեմամիլքական ճշդութիւն ունին իր տեսութիւնները, որոնք մերթ վսեմ, ահաւոր ու խայթիչ իրենց եղրակացութեանց մէջ, շատ անդամ ալ չանթահարող ու խորազդեցիկ են իրենց լուսթեան մէջ։

Ձեմ ճանչնար ուրիշ ազգ. գրագէտ մը ալ, որ իր ծերութեան մէջ իսկ հանդէս բերած ըլլայ երիտասարդական մտքի նոյն աշխոյժն ու կորովը, զգացման նոյն թարմութիւնն ու փափկութիւնը, վերջապէս լեզուի, ոճի նոյն ճարպկութիւնը, նոյն ճկունութիւնն ու նոյն ներդաշնակութիւնը, որ անոր իրեմ կը յուզէ, կը յափշտակէ ու նաեւ կը հրահանգէ մեր սիրտն ու հոգին՝ մէկ անգամէն՝ տարիներ ետքն ալ։

Խորհելու, խմաստասիրելու, ստեղծելու իր կարողութիւնը անհուն է։ Իր հանդէպ՝ երբեմն եղականն ու միակը բոլոր Թրքահայոց համար՝ լի՛ է գրական, պատմական ընկերական, ընդհանրական լուրջ ուսումնասիրութիւններով. ծո՛վ մը՝ էապէս անծիր ու անպարագիր ուր զիրար կը զբլեն, կը գերազանցեն բարձր սկզբունքներ, վսեմ զաղափարներ ու սուրբ ու կոյս վճիռ դգացումներ։

Ու միշտ նոր բան մը ունեցած է ան խօսելու համար մեզի։

Մամուրեան, եթէ իր թարգմանած վիպագրին անթիւ հրաշակերտներով չի կրնար ապրիլ, ունի բազմահատոր օգտաշատ դասագիրքեր, որոնք կրնան իր անուան փառքը յաւերժացնել, եթէ երբեք ասոնք ալ բաւ չըլլան, ազգ ըլլան Շահնուրի յաւիտենականապէս անմոռանալի թղթակցութիւնները որոնք հմանալիօրէն գեղեցիկ ու անմրցելի իրենց ոճովը, խմաստովը ու յուզած յիշատակներովը, պիտի բաւ ըլլան Հայ վիպասանի ու Քրոնիկագրի անթարչամ փառապսակով ոսկեզօծել իր սիրելի անունը։

Այս, Շահնուրը մէն մինակ, զոր Տէր-Մրճիպաշեան սրամտօրէն «արծիւ» կոչեց «Մասիս»ի մէջ Մամուրեանի մեծագոյն փառքը պիտի մնայ յաւ, որ պիտի հիացնէ՝ մեզ յաւէտ այդ իրաւունք անծերանալի Հայ հանճարին անսպիտ կարողութիւններուն ու անհնտապէս ստեղծող ու հրաշալիօրէն սուր ու խորթթափանց խմացականութիւնը վրայ, որ կորովարար, ամենատես Արդոսի աչերով կը նայի, կը թափանցէ, կը խորասուզի, կը յատի ամէն մութ ու մռայլ անկիւններ, կը դիտէ, կը զննէ, կը շօշափէ, կ'ուսումնասիրէ, կը հետազօտէ ամէն բան ու ճշդրտատիպ, հարազատ ու կենդանի կը հաղորդէ մեզի, կը ներկայացնէ ու կը տեղեկացնէ իրերն ու դէմքերը։

Ռաֆայէլի փափուկ վրձին՝ պիտի կոչէի այդ բազմարեղուն ու ամենատեղծ դրիչը՝ որ գիտական գաւազանի մը անդիմադրելի հմայքն ունի յաւէտ, անխոսուն, անշշուկ իր եռեւէն քաշելու տանելու համար իր ունկնդիրները առ հատարակ։

Ու կ'երանեմ Մամուրեանը որ, թէկուզ ո՛չ, բայց վերջապէս կը բաղդաւորի գրնահատուելու, փնտռուելու, ասնուելու՝ իր ցեղէն, մինչ այդ ազնիւ ցեղը՝ դէթ Թուրքիոյ մէջ ցարդ չափազանց փառ գտնուած է իր իսկ ծոցին մէջ փթթած, սնած, ուռճացած ու հանրաւի թեւերուն վրայ բարձրացած հանճառ բոյց սիժանաւոր տազանդները պանծացնելու ու փառաւորելու։

Փառք՝ բազմարդիւն Մուրատեանց Սրբազանին, որ այն Յոբելեանին կազմակերպութեան նախաձեռնութիւնը ունեցած է. պատի՛ մանաւանդ մեր Իզմիրի լուսամիտ, գերազնիւ ու բարեսէր ազգայիններուն որ այս մեծ պատիւը ընծայելու վեհ դաղափարը յղացած են անոր, մեր Աչխարհիկ գրականութեան այս մեծամա՛ռ Նահապետին, ազգ. դասախօսակութեան այս քրտնաթոր մշակին ու Հայ հրապարակագրութեան այս հոյակապ վարպետին։

Անկեղծ խնդութեամբ ու ցեղային հրապարութեամբ կը խնդակցիմ ալէդարդ Մամուրեանին, իր ընկերատիպ Յոբելեանին տարիս, որատեսնդն մաղթելով լիակատար յաջողութիւն ու Անունին համապատասխան շուք ու արժանավայել փայլ։

Դիցէ, վերջինը չըլլար անիկա ու մեր Պոլսեցնակ ուշիմ ազգայինները, որ նման օրինակ առաքինութիւններ գաւառներէ սովրելու պէտք չունին եւ ունենալու ալ չեն երբեք, զէ՛թ այսուհետեւ լարի նախանձայուզութիւնը զգային՝ մեծ ոստաններու բնայատուկ նրբամտութեամբն ու նորասիրութեամբը, ինքնայորդոր կատարելու այսպիսի յոբելեաններ՝ նոյն իսկ Վասիլոյի գեղածիծաղ ափերուն վրայ, ուր ջուրն անդամ ծիծաղ ունի, ուր օդն անդամ հմայք ունի եւ ուր սիրտ՝ մանաւանդ գեղարուեստասէր ու երկնարաղձիկ սիրտ զրաղէտին ու բանաստեղծին՝ դարեր ապրելու անյաղ տենչն ու հուր-բոց երազն ունի։ Այո՛, Յոբելեաններ կազմակերպել հոն, այդ հրաշարուեստ ու գեղակապոյտ ափերուն վրայ, ուր չեն պակսիր գրչի, մտքի արդիւնաւոր, պատկառելի ու տարբերից աչխատաւորներ, նոր Մամուրեաններ՝ ամէն կերպով արժանի գնահատուելու, մեծարուելու եւ ազգովին փառաւորուելու։ ՄԿՐՏԻՉ Ա. ԹՈՒՐԵԱՆ

Տարենակ

ԴԶՄԻՐԵԱՆ ԳՐՈՆԻՆ

ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐՆԵՐ

Մամուրեան էֆ.ի Յոբելեանին առթիւ Իզմիրի մէջ բացուած հանդանակութիւնէն եւ թէ՛ հեռաւոր ազգայիններու կողմէ Արրազան Առաջնորդ հոր եկած նուիրատուութեանց գումարը կը հասնի 200 ոսկւոյ։

Մատնաւորապէս յիշատակութեան արժանի է Մեծանուն գրագէտին աշակերտուհիներէն Բարիզաբնակ Տիկին Սուպիրոն, որ իր երեւելի գասախարակին Յոբելեանին մատնակցելու փափաք ունեցած ըլլալով՝ 50 նաղդէն գրկած է իրր նուէր։

Նուիրատուութեանց առաջարկն մէջ հետեւեալ նուէրն ալ արձանագրուած եւ իր տեսակին մէջ միակ ըլլալուն՝ յիշատակութեան ոչ նուազ արժանի է։

Նուիրատուն Մարզուանի աղանանքի գէտ (զօլմի) մ'է հաղիւ 4—5 մէջիս ամասկանով։ Սա խմանալով Յոբելեանի մասաւոր հանդէսը, փութացած է մասնակցիլ հանդանակութեան։ Ինչ կը կարծէք որ ըլլայ իր նուէրը։ Երեւակայեցէք,—20 դրչի. ԹՂԹԱԴՐՈՆՇ, զոր ներփակած է իր երկտող նամակին մէջ՝ ըսելով «Կ'ուզէի աւելին ընել, սակայն ինչ օգուտ որ կարողութիւնս այսքան կը ներէ։» Թէեւ նուէրը չնչին, սակայն ուսումնասէր դէպին զգացումները զովելի են. պարզ, անշահ գործաւոր մը, որ իր ամբողջ մէկ շաբաթականը ուրախութեամբ եւ մեծ փափաքով մը Մարզուանէն մինչեւ Իզմիր զրկած է։

Ժ.Թ. դարուն մէջն ալ կը գտնուի եւ դեր Սամարցի մը որ Մամուրեանի Յոբելեանին նուիրել իր ամբողջ մէկ շաբաթուան վաստակը։

* * *

Ինչպէս որ տակէ տասի դրեցինք, Յոբելեանի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Կիրակի, 17 Մայիս, Ս. Հոգեսիմեան վարժարանին մէջ։

Մանրամասնութեան հետ պիտի փութանք հրատարակել այս տեղեկագիրը։

Իզմիր Ս. Կ. Թ.

ՊԱՏԻՐԱՐՔԱՐԱՆԷՆ

Ս. Պարզեւաբ Հայրը, երէկ առաւ, Մկրտիչ Էֆ. Մելիքեանի հետ Աղգ. Հիւանդանոց տյցելեց։

— Ուսումնական Խորհրդի չարաթական նիստը տեղի ունեցաւ երէկ, Դալաթիա, առաջնայ առենապետութեամբ Յ. Դուրդէն Էֆ.ի։

Մամուրեան Մատթէոս Էֆէնտիի Յոբելեանի առթիւ դրկուելիք Ուղերձ-հեռագիրը պատրաստելով՝ որոշեց Կիրակի օրն հաղորդել դայն առ Յոբելեանն։

Նկատողութեան առաւ Շրջանաւարտներու Փնտրիչ Ճանճաժողովի տեղեկագիրն ու նշանակեալ 13 շրջանաւարտներու վկայականները հանդիսաւորապէս յանձնուելու համար իրենց, որոշեց խնդրել Սմենս. Ս. Պատրիարք Հօր հրահանգը։

Ըստ յանձնարարութեան Սմնն. Ս. Պատրիարքը Հօր, նկատողութեան առաւ Արարկերի Առաջնորդ Տ. Մուշեղ վարդապետի մէկ յայտագիրն եւ պէտք տեսաւ Օգնական-ուսուցչի վիճակաւոր տալ Աղգային վարժարանի հինգ ուսուցիչներուն։

Մաքրիգիւղի ազգային վարժարանի նկատմամբ հարկ եղած տեղեկագիրը ներկայացուած ըլլալով Խորհուրդն որոշեց յանձնարարել Թաղ. Խորհրդի, որպէս զի աւելի փոյթ ու խնամք տանի վարժարանին բարեկարգութեան ու մինչեւ ամայն ուսանողներու կրօնական եւ բարոյական կրթութեան մասին։

Պէօյիւքտէրէի Թաղ. Խորհուրդը զրուցեամբ մը յայտնելով որ Միացեալ Թաղերու վարժարաններու համար նշանակեալ այցելու բժիշկը ընաւ չէ այցելած, կարգադրութիւն մը ընել կը խնդրէր։—Որոշեց հրաւիրել Թաղ. Խորհուրդն որպէս զի իրենց Թաղին մէջ գտած ուրիշ բժիշկի մը անունը ներկայացնէ իրեն ի հաստատութիւն։

Վերստին նկատողութեան առաւ Մայրաքաղաքիս ազգային վարժարաններու մէջ առողջապահի կանոններու գործադրութեան խնդիրն եւ որոշեց իր յաջորդ նստի օրակարգին անցընել զայն։

Զանազան պատճառներով յապաղուած վեց ուսուցչական ընտրելիներու քննութիւնները վերջացնելով՝ անցանցմէ սա երկուքին վիճակաւոր տալ որոշեց։ Օրիորդ Անտիկ Կոստանեան (Օգնական-Մանուկէտի ձեռագիտութեան) եւ Օր. Ժամակոչեան (Օգնական-վարժուհի)։

Արարկերի առաջնորդ Դեր. Տ. Մուշեղ Ծ. վ. Սերովբեան վաղը, Կիրակի, 17 հոկտ., Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Կէպիկ-լուչայի եկեղեցւոյն մէջ՝ հոգեւորապէս մխիթարելու բարեպաշտ ժողովուրդը։

ՄԵՐ ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ծանօթ դրագիտուհի Տիկին Զապէլ Տօնէրեանի՝ (Սիպիլ) որ Հինգշաբթի դիւղը գառն կորուստ մ'ունեցաւ յանձին իր հօր։

Խանձեան եւ Տօնէրեան ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն թէ

Յ. ՎՀԱՆՆԷՍ ԷՖ. ԽԱՆՁԵԱՆ

Երէկ դիւղը կնքեց իր մահկանացուն, Սկիւտար, իր ընակարանին մէջ։

Յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը պիտի կատարուի այսօր ժամը 3ին, Գուլղենճուղի Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյն, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Սկիւտարի դերեզմանատունը, ընտանեկան դամբարանին մէջ ամփոփուելու համար։

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Հոգաբարձութիւնս չնորհակալութեամբ կը ծանուցանէ թէ հետեւեալ բարեսէր ազգայինք եւս, իրենց լարի սովորութեան համաձայն, բարեհաճած են մասնակցիլ ի նպաստ Հիւանդանոցիս ներկայ տարւոյ համար բացուած հանգանակութեան, եւ բանաստղծական թղթով Հաստատութեանս բոլոր պատասխանատուներն։

Տեարք Զարեհ էֆ. Տիրկեր 1620 ղրշ. Մէջ. Դատնիկ էֆ. Յովակիմեան 216. Սարգիս էֆ. Յովակիմեան 216. Յակոբ էֆ. Մարկոսեան 120. Կարապետ էֆ. Սէֆէրեան 108։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍԷՆԱՄԷՐԷԻ տարարոյութիւնը երէկ կատարուեցաւ Համիտիէ մզկիթին մէջ։ Կէս օրին, Վեհ. Սուլթանը բաց կառքով մը նոյն մզկիթը գնաց եւ Ուրբաթօ աղօթքը կատարելէն ետք, նոյն մեծաշուք հանդէսով վերադարձաւ։ Կայս. Պալատ։

Հիւանդոցին մէջ կը գտնուէին ռուսական դեսպան Պր. Զինովիէվ եւ զինուորական կցորդը, պուլկարական դրդակատար Պր. Կէչօֆ եւ 30ի չափ հիւրեր, ինչպէս նաեւ 80ի չափ դրօսաշրջիկներ, որոնք դեսպանատուններու կողմէ յանձնարարուած էին։

ԲԱՐԱՓՆԵՐՈՒ ԴՆՈՒՄԸ.— Ինչպէս ըսինք, յանձնաժողով մը կազմուած է քարտիներու գնման մէջոցներն ուսումնասիրելու համար։ Այս յանձնաժողովը կը բաղկանայ Արտաքին գործերու նախարար Թէվֆիք բաշայէ, հանր. շինութեանց նախարար Զիհնի բաշայէ, հանր. կրթութեան նախարար Զիւհտի բաշայէ եւ Արտաքին գործերու նախարարութեան ընդհ. քարտուղար Նուրի էֆէնտի։

Թուրք թերթերը այս որոշումը գովելով հետեւեալը կ'ըսեն. «Պէտք է որ բանակցութիւնները կատարուին մենաշնորհները եւ առնուելուն եւ քարտիներու վարչութեան ամբողջովին Կայս. կառավարութեան փոխանցուելուն վրայ, պայմանաւորելով որ քարտիներու պակաս մասերը ամբողջանան նոյն ընկերութեան կողմէ ի հաշիւ կառավարութեան։

«Մանիթէօռ» կ'ըսէ թէ երկու ուրիշ իրատէներ եղած են որոնք Պոլսոյ աւարտած մասին չանգրադարձումը կ'արտօնեն։ Պ. Վէրլաք ընկերակցութեամբ քարտիներու գործակատար Հաճիպէար էֆ. ի եւ ուրիշ Կայս. Պալատ դնաց, իրենց չնորհակալութիւնները մատուցանելու համար Ա. քարտուղար Թահսին պէյի, չնորհուած իրատէներուն համար։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ դեսպան Պ. Բոնսան դեսպանատան Բ. Թարգման Պ. Պայլ ընկերակցութեամբ նախընթաց օր երմտական պաշտօնատունն երթալով նախարար Բէշիտ պէյի այցելեց։ Երմտական նախարարութեան արտաքին թղթակցութեանց դիւանին տեսուչ Պեարս էֆ. Բէրէսթիէնան այս տեսակցութեան ներկայ կը գտնուէր։

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Օսմ. Պանքային ընդհ. տնօրէն Սըր Համիլթըն Լանկ՝ ընկերակցութեամբ Պ. Օպուանօֆ, Բանճիրի պէյի եւ Պ. Կրանէի, նախընթաց օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ երմտական նախարար Բէշատ պէյի հետ։

ՊՈԼՍՈՅ ՆԱՄԱԿԱՏԱՆ ՄԷՋ ՁԵՂԾՈՒՄ. Պոլսոյ նամակատան մէկ պաշտօնեան, Բիլա էֆ., ատենէ մը ի վեր սովորութիւն ըրած էր իրեն յանձնուած նամակներուն դրամներն առնել եւ նամակները ջնջել առանց իրենց հասցէներուն ղրկելու։ Այս զեղծումը երեւան ելլելով Բիլա էֆ. պաշտօնանկ եղած է եւ հիմա կը հարցաքննուի թղթատարական վերատեսչութեան կողմէ։

ԵԼՄՏԱԿԱՆ նախարար Բէշատ պէյի նախագահութեան տակ կազմուած յանձնաժողովը որ պաշտօն ունի երմտական պաշտօնեաներ ընտրելու, որոշեց մէկ քսանի կուսակալութեանց հաշուակալներու պաշտօնները իրարու մէջ փոխանակել։ այս մասին պատրաստուած տեղեկագիրը քաղաքային պաշտօնեաներ ընտրող յանձնաժողովին ղրկուեցաւ քննուելու համար։

ԿԱՏԱՂԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ.—1303 թուականէն, որ կատաղարուժական հաստատութեան բացման թուականն է, մինչեւ 1314 Փետրի վերջը վերջերս պատրաստուած վիճակագրոյի մը համեմատ 2521 կատղած չունչ խածուածներ դրմանուած են այդ հաստատութեան մէջ. որոնցմէ 35ը միայն կատղելով մեռած են։ Պէտք է զգուշանալ նաեւ 10ն ալ, որովհետեւ ասոնք ժամանակին դիմած չըլլալով դրմանատուն, չեն կրցած բուժուիլ։ Ըսել է ընդամէնը 25 հոգի մահուընէ չեն կրցած ազատիլ, ինչ որ մեծ բան է. 1000ին 8 հոգի։ «Թէրճիմանը Հաղիգաթ» կ'ըսէ թէ եւրոպական կատաղաբուժական հաստատութիւններն անգամ այս համեմատութիւնը ու փայլուն արդիւնքները ձեռք ձգած չեն, եւ նոյն թերթը կ'ուզէր նաեւ թէ իրաւամբ շնորհաւորելի է հաստատութեան տնօրէն Զօէրոս բայան որ ամէն ջանք ի գործ կը դնէ այնքան կեանքեր մահուընէ ազատելու։ Ներքին գործերու նախարարութիւնը որու հաղորդուած էր այս վիճակացոյցը, դաւառներու կուսակալութեանց գրեց խածուածները իսկոյն Պոլիս զրկել ու կատղած եւ խածան չունեցողներն ալ ապահովել անմիջապէս։

ՀԱՍՈՑԹԻ ԱՂԲԻՒՐ.— Կալուածական վարչութեան դրադիրներէն Ահմէտ Բեամիլ պէյ Բ. Դրան խնդրագիր մը մատուցանելով 30,000 ոսկիի աղբիւրի նոր հասոյթ մը ցոյց կուտայ։

ՕՏԱՐ ԹՂԹԱՏՈՒՆՆԵՐՈՒ մասին Բ. Դուռն ասկէ առաջ բացատրութիւն ուղած էր թղթատարական ու հեռագրական վերատեսչութենէն։ Նոյն վարչութիւնը յանձնաժողով մը կազմած եւ տեղեկագիր մը պատրաստելով մատուցած էր Բ. Դրան։ Այս տեղեկագրին մէջ արուած բացատրութիւնները անդոհացուցիչ նկատելով թղթատարական վերատեսչութեան վերադարձուեցան որպէս զի խնդրին ա՛ուելի հիմնական կերպով ուսումնասիրելով ըստ այնմ նոր տեղեկագիր մը պատրաստէ։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՃԻՊՈՒԹԻՆԵՐՈՒ վարած բժշկական վարժարանի հարցաքննութեանց ներկայ գտնուելու պաշտօն ունեցող յանձնախումբը, որ կը բաղկանայ Պոլսոյ բժշկական վարժարանի անդամաբնութեան ուսուցիչ Մաղնար բաշայէ, արտաքին անտարանութեան ուսուցիչ Խայրէտտին բաշայէ եւ բնագիտութեան ուսուցիչ Իսմայիլ պէյէն, նախընթաց իրիկուն Մէհմատբուի չոգենաւով Պէյրութ մեկնեցաւ։

ՅՈՐԵՆԻ դիւը Մարսիլիոյ մէջ սաստկար է։

ԱԻՍՏՐՕ-ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ դեսպան Պ. տը Բալիէչ Վիեննայէն մայրաքաղաքս դալէ առաջ Ֆրանսուա Եոզէֆ կայսր կողմէ ընդունուեցաւ։

Բ. ԴՈՒՌՆ.— Աւստրիական դեսպանը նախընթաց օր Բ. Դուռը երթալով Մեծ Եպարքոսին հետ տեսակցեցաւ։

—Շուէյտ-Նորվեկիոյ դեսպան կոմս Ռոթէնպօք Բ. Դուռն երթալով Արտաքին գործերու նախարարին հետ տեսակցեցաւ։

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՀԵԼԼԷՆ սահմանագլխին վրայ եղած սպառազինութիւններն արգիլելու համար Կայս. եւ Հելլէն կառավարութեանց մէջեւ եղած բանակցութիւնները վերջացած ըլլալով, Հելլէն կառավարութեան կողմէ Պ. Եսկիլոտիմօ ընդհ. քննիչ կարգուած է։

ԲԱՄՊԱԿ.—Ամերիկայէն եւ Եգիպտոսէն ութ տարի առաջ Սկանիկ բերուած բամպակի հունտերուն տեսակը վատթարացած ըլլալուն՝ այսուհետեւ Ամերիկայէն Սկանիկ ներմուծուած բամպակի հունտերը մաքսէ զերծ պիտի ըլլան, որով հարկ չի մնար Եւրոպայէն բամպակ բերել տեղւոյն դերձանի գործարաններուն համար։

ՍԵԼԱՆԻԿԻ մաքսատան զեղծումի մասին ասկէ առաջ գրած էինք «Իքտամ»է առնելով, որուն ըստ նայելով այդ զեղծումի գործին մէջ քաղքին վաճառականներն ու մաքսատան պաշտօնեաները մատնէին. սակայն բացուած քննութենէն հակցուած է թէ պաշտօնեաները ո՛եւ է աղօրէն արարք կամ զեղծում չեն գործած, այլ մէկ քանի մաքսատան պաշտօնեաներու գլխաւորութեամբ իբր Թրանսիթ Սկանիկի ներմուծուած ապրանքներ առանց մաքսատուրք վճարելու քաղքին մէջ ծախուած են։ Վաճառականները Մաքսային վերատեսչութեան դիմելով՝ խոստացեր են զեղծումի դումարը իրենք վճարել։

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐ.—Նախարարաց խորհուրդի մէկ որոշման համաձայն՝ որ վաւերացած է Կայս. Իրատէով, թղթատարական եւ հեռագրական վարչութեան եկեմատացոյցին վրայ յաւելուածական դումար մը բարդուեցաւ, Թուրք եւ Սերպ սահմանագլխին երկայնքը հեռագրական նոր կայաններ հաստատելու համար։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ դեսպանատան Բելգիտա անուն պահականաւը նախընթաց օր Իզմիրէն մայրաքաղաքս հասաւ։

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ.— Կայս. Իրատէ մը թոյլատուութիւն կը չնորհէ Սկանիկի հրեայ հասարակութեան հիւանդանոց մը կառուցանել հանգուցեալ սիկին Հիռշի կտակած 200,000 ֆր.ի դումարով։ Շինութիւնը ի մօտոյ պիտի սկսի։

ՇՈՒԷՅՏ-ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ Իզմիրի հիւպատոս Զիպէլիճ Հսման Արիֆ, երէկ մայրաքաղաքս Ռումանիոյ ճամբով Սթոքհոլմ մեկնեցաւ։

ԿԱՄՈՒՐՋԻ ՈՃԻՐ.—Երէկ, ժամը վեց ու կէսին կամուրջին վրայ կրկնակ ասուելի ոճիր մը գործուեցաւ։ Թիրանցի (Ալպանիա) ճաֆէր աղա իր կինը, Նէվրէսէն, 24 օրէ ի վեր թաղած ըլլալով, վրասին կ'ուզէ հետը ամուսնանալ, բայց այս անգամ կինը կը մերժէ։ Ասոր վրայ Ալպանիացին ոմն պահելով՝ բաւական ատենէ ի վեր կնոջը կը հետապնդէր։ Երէկ, կինը եւ մայրը Իւսկիւտարէ ինչնելով երբ կամուրջին վրայ տեսան ճաֆէրը, վախերնուն խսկոյն կամուրջի նաւամատոյցին կանգնած մասը մտան, բայց ճաֆէր եռեւեռուն հասնելով՝ իր նախկին կինը ձախ ազնգքին բիսոլվէրով մը զարկաւ սպանեց, եւ անմիջապէս զէնքն իրեն դէմ դարձնելով վիտապատ գետին փոռեցաւ։ Ոստիկանութիւնը անմիջապէս հասաւ եւ երկու դիակներն ալ վերցուց։

ՀՐԴԵՀ.—Նախընթաց օր Ուն-Գարանի մէջ աւստրիական ընկերութեան մեծերանոցին հրդեհ ծագեցաւ, սակայն հասած օգնութեանց չնորհիւ մէկ մասը միայն այրեցաւ այդ չէնքին։

«Իքտամ» կ'ըսէ թէ այս քանի՞երորդ անգամն է որ հրդեհ կը պատահի հոն. հարկ է որ այդ մթերանոցը ուրիշ տեղ փոխադրուի։

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ խախամապետի տեղակալը նախընթաց օր գաղտակաս գործերու նախարարութեան պաշտօնատունն երթալով նախարար Ասպիւրրահման բաշայի հետ տեսակցեցաւ։

ՆԱԻԱՅԻՆ ԱՐԿԱԾ.— Գերմանական դեսպան Պարոն ֆոն Մառչալ Պիպերշթայն դեսպանատան Ա. Թարգման Պ. Թէսթայի հետ Վերին Վոսփորին չոգեմակոյկով լիցած տանն Դուրուչէշմէի առջեւ նաւուն մեքենան խանգարելով ստիպուեցան հոնկէ անցնող ուրիշ չոգեմակոյկ մը նստիլ։

—Եւ. առտու Ոսկեղջիւրի 11 թիւ չոգենաւը երկրորդաթի նաւակի մը զարնուելով ընկղմեց զայն։ Նաւավարը աղատեցաւ։

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ դեսպան Միրզա Մահմուտ Խան մէկ քանի օր է հոս անցնող է։

Մ. Մամուրեան էֆ.ի Յովհաննէսի նաւակուած յօդուածներու հետեւանքով, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ լուրերը կարդալ Դ. էջը։

ԲԱՐԻԶԻ ՍԱԿԱՐԱՆ

ԲԱՐԻԶ, 27 Հոկտ.

Ֆրանսական Ռանթ		100 37
Օսմ. Ռէժի	»	290 —
Օսմ. Քոնս. սէրի Դ.	Ֆր.	22 05
Բուսմէլի երկաթուղի	Ֆր.	114 50
Իտալական Ռանթ	»	92 90
Օսմ. Կայս. Պանքա	»	554 —
Սպանիական Արտաքին	»	62 05
Թրանսվալ		57 50

ՀԵՌԱԳԻՐ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԲԱՐԻԶ, 26 Հոկտ.—Բրէթօրիայէն եւ կած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ գերի բռնուած անգլ. հիւսարներու Ջոկատ մը Բրէթօրիա հասաւ։

—Թրանսվալի Պոէր զօրագունդերուն ընդհ. հրամանատար Զօր. Ժուպէռ անգլ. զօրագունդերը բռնադատեց Էլանկլակդը պարպելու եւ սկսաւ Մաֆքինկը ռմբակոծել։

ԼՈՆՏՈՆ.—Կը ծանուցուի թէ նոր կորուններ տեղի ունեցած են Լէյտսմիթի մէջ։ Պոէրները զօրաւոր զիրքեր դրուած կը թուին։ Եուլ զօրավարը Ուայթ զօրավարին զօրագունդերուն հետ միացած ըլլալուն՝ մեծ ճակատամարտ մը մօտալուտ է։

—Երէկուընէ ի վեր Պոէրները սկսած են Մաֆքինկը ռմբակոծել։ Կը կարծուի թէ մէկ քանի լայն տրամադրով թնդանօթներ առած են։

—Սակարանին մէջ նուազ լաւատես են. լրագրներու հրատարակած հակասական լուրերը եւ Պոէրներուն Գիմպըլէյի վրայ քալելը, բաղմաթիւ գնուներու պատճառ եղան, Զարդերիզի եւ Պիրսի թուղթերուն եւ առհասարակ Հարաւ-Ափրիկեան հանքային արժէթղթերուն մեծ մասին վրայ, սակայն տարբերութիւններն այնքան մեծ չէին։

—Մաֆքինկէ «Թայմզ»ի կը հաղորդեն թէ Պոէր զօրագունդերուն ընդհ. հրամանատար Զօր. Քրոնիէ քաղաքը պաշարող զօրագունդերու մեծ մասին հետ եւ դաշուած է։ Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ այս շարժումը յառաջ եկած է ուրիշ տեղ պատահած կռուի մը կամ թէ Պոէրներու կողմէ ի գործ դրուած է ռազմագիտական հնարամտութիւնով մը, որպէս զի Անգլիացիները ստիպէ յարձակում մը ընելու համար քաղքին դուրս ելլել։

—Զօր. Ուայթ Լէյտսմիթէն կը հեռագրէ թէ ոեւէ վախ չունի այդ տեղին համար։ Իր զօրագունդերուն վիճակը լաւ է։

—Երէկ գաղթական նախարար Պ. Զէմպրէյն երկար բանախօսութիւն մը արտասանելով Անգլիոյ եւ Թրանսվալի միջեւ բանակցութեանց միջոցին իր բռնած ընթացքն արդարացուց։

ԲՐԷԹՕՐԻԱ.—Պոէր զօրագունդերը Քրոնիէ զօրավարին հրամանատարութեամբ Հոկտ. 24ին սկսաւ կրակ ընել Մաֆքինկի վրայ։ Գիշերը միայն դադրեցաւ կրակը։ Յաջորդ օրը առտուն ռմբակոծումը նորէն սկսաւ։ Շատ մը տուներ այրեցան։

Հոկտ. 24ին Պոէրները 7 ժամ ամբողջ կռուեցան Էլանսլակդէ եկած անգլ. զօրագունդերուն հետ, Պոէրները 6 մեռեալ եւ 9 վիրաւորեալ ունեցան։ Անգլիացիները Լէյտսմիթէն ետ մղուեցան։

Եոհաննէսպուրկի զօրագունդերը եւ հոլանտական կամաւորներու Ջոկատ մը 12 ժամ կատաղի կերպով կռիւ մը ունեցան անգլ. առաւելութիւնը ուժերու հետ։ Պոէրները 100 մեռեալ ու վիրաւոր ունեցան։ 200 Պոէրներ մէջտեղ չկան։

—Հոկտ. 21 թուականով հասած լուրեր կ'ըսեն թէ կռիւը Հոկտ. 20 ժամը 5ին սկսած է Տրնտիի մօտ որ մինչեւ կէս օրէն 2 ժամ տեւեր է։ Պոէրները թէեւ չատ զօրաւոր զիրք մը գրաւած էին, բայց մէկ մաքսիմ թընդանօթի կրակնցնելէ ետք՝ ստիպուեցան ետ քաշուիլ։ Յաջորդ առտուն կռիւը վերսկսաւ Տրնտիէն Կլէնքօ տանող ճամբուն վրայ։ Քանի մը Պոէր հրամանատարներ կռուին մասնակցեցան։

Հոկտ. 24ին Պոէրները 7 ժամ ամբողջ կռուեցան Էլանսլակդէ եկած անգլ. զօրագունդերուն հետ, Պոէրները 6 մեռեալ եւ 9 վիրաւորեալ ունեցան։ Անգլիացիները Լէյտսմիթէն ետ մղուեցան։

Եոհաննէսպուրկի զօրագունդերը եւ հոլանտական կամաւորներու Ջոկատ մը 12 ժամ կատաղի կերպով կռիւ մը ունեցան անգլ. առաւելութիւնը ուժերու հետ։ Պոէրները 100 մեռեալ ու վիրաւոր ունեցան։ 200 Պոէրներ մէջտեղ չկան։

—Հոկտ. 21 թուականով հասած լուրեր կ'ըսեն թէ կռիւը Հոկտ. 20 ժամը 5ին սկսած է Տրնտիի մօտ որ մինչեւ կէս օրէն 2 ժամ տեւեր է։ Պոէրները թէեւ չատ զօրաւոր զիրք մը գրաւած էին, բայց մէկ մաքսիմ թընդանօթի կրակնցնելէ ետք՝ ստիպուեցան ետ քաշուիլ։ Յաջորդ առտուն կռիւը վերսկսաւ Տրնտիէն Կլէնքօ տանող ճամբուն վրայ։ Քանի մը Պոէր հրամանատարներ կռուին մասնակցեցան։

—Թրանսվալի հիւսիսային սահմանագլխի Ռուսէսափիթի (Ռուսէսիա) մօտ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ երէկ, Պոէրներու եւ Բլիսմ գնդապետին հրամանատարութեան տակ գտնուած անգլիացիներու մէջեւ։ Պոէրները 6 մեռեալ ունեցան. 4 Պոէր գերի բռնուեցաւ։

ԲԼԷԹԱՌԻՆ.—Հոկտ. 24ին Ուայթ զօրավարին կողմէ Պոէրներուն դէմ մղուած կռուի մասին հասած լուրեր կ'ըսեն թէ Պոէրները անգլ. յառաջապահ գունդին վրայ յարձակեցան, իրենց հետեւակազօրքը առաջ քշելով եւ ինչպէս նաեւ իրենց հրետանին որ նշանակելի ճշդութեամբ մը սկսաւ կրակ ընել։ 6 ժամու կատաղի կռուէ մը ետք՝ Պոէրները ետ մղուեցան նախապէս իրենց բռնած բլուրներէն։ Անգլիացիները Լէյտսմիթէն դարձան։ Կը կարծուի թէ Պոէրները մեծ կորուստներ կրած են։

Տրնտիէն եկող Եուլ զօրավարին թիւը չատ դժուար գնացքէ մը ետք Լէյտսմիթէն հասած է։ Զօրագունդները չատ յոգնած են բայց իրենց վիճակը չատ գոհացուցիչ է։ Թշնամիի կողմէ երբեք չեն նեղուած իրենց գնացքին պահուն։

ԲԱՐԻԶ.—«Մաղէն» կը գրէ՝ հարաւային Ափրիկէի մէջ ուժերը հաւասարակշիռ պահելու համար հաւաքական լուրջ գործողութեան մը մասին եթէ Պերլինի կառավարութեան կողմէ առաջարկութիւն մը ըլլայ, Ֆրանսա երբեք առարկութիւն մը չպիտի ընէ։

ՊԵՐԼԻՆ.—Գերմանիոյ կայսրը հակառակ դիւանագիտական ընդունուած սովորութեանց՝ մամուլին հաղորդեց արտաքին գործերու նախարար Պ. Պիւլօվի հետ ունեցած խորհրդակցութիւնները, որոնք Անգլիոյ նաւային սպառազինութեանց վրայ կը դառնան։

ԲԱՐԻԶ.—Հանրապետութեան նախագահ Պ. Լուպէ Էլիզէի մէջ հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Յունաստանի թագաւորին։

—Ալժէրիի կառավարիչ Պ. Լաֆէրիէրի հանգստեան կոչուիլը ստոյգ է։ Կը ծանուցուի թէ կարեւոր թիչակ մը պիտի ընդունի։

ՊԵՐԼԻՆ.—Ուայսսթակը Նոյեմ. 14ին նստի հրաւիրուած է։

ՎԻԵՆՆԱ.—Նախարարական տաղնապ մը ընդհանրապէս հաւանական կը նկատուի։

ԱՅՍ ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ

ՄԱՏՐԻՏ, 27 հոկտ.—Պարչէլոնայի մէջ պաշարման վիճակ յայտարարուեցաւ։

—Նախարարական տաղնապ մը մօտալուտ է։

ԲԱՐԻԶ.—Զօրավար Դրօնժէի հրամանաց տակ գտնուող Պոէրները որ յաղթուած էին Էլանսլակդէի մէջ, յաջողեցան Մաֆքինկի տակեւ միանալ զօրավար Ժուպէռի հետ։ Այս քաղքին անձնատուութիւնը անխուսափելի է։

ՊԵՐԼԻՆ.—Վիլհէլմ կայսրը յաջողեցաւ բոլոր նախարարները համոզել դերման նաւատորմը ուսուցնելու անհրաժեշտութեան մասին։ Այս խնդիրը պիտի ներկայացուի Ռայխսդակին որ պիտի քննէ զայն։

ՍԵՂԱՆԱՒՈՐԱԿԱՆ

ՍԱԿԱՐԱՆ ՂԱԼԱԹԻՈՅ

ԲԱՅՈՒՄ 15 Հոկտ.

Օսմ. Քոնս. սէրի Դ.	Ֆ. Կ.	23 37
Բուսմէլի երկաթուղի	Ֆր.	113 75

ՓԱԿՈՒՄ

Օսմ. Քոնս. սէրի Դ.	Օ. Ռ.	23 35
Ամէնէն բարձր գին	»	24 09
Ամէնէն վար գին	»	23 36
Բուսմէլիի երկաթուղի	Ֆր.	113 20
Ամէնէն բարձր գին	»	116 —
Ամէնէն վար գին	»	113 37
Թրամուէյ Պարտաթուղի	Օ. Ռ.	6 10
» Ժուբիանս		2 —
» Բաժնեթուղթ	Ֆր.	610 —
Օսմ. Ապահ. Ընկ.	Օ. Ռ.	4

ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

20 Ֆրանքնոց	Ղրշ.	87 28
Անգլիական ոսկի	»	110 6
Բոլ. Էմբէրիալ	»	89 10
Քրիմիոց	»	51 7
Մէճիտիէ արծաթ	»	107 37
Մէճիտիէ	»	97 10
Բուբլի թղթադրամ	Օ. Ռ.	68 20
Լիտոն 3 ամիս		109 30
Բարիզ » »		22 93
Ֆիորին մանտա		9 3

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԱՐԱՒ-ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ

ԱՆԳԼԻՍ. ԵՒ ԹՐԱՆՍՎԱԼ.—Էլանսալակիէի կռուին վրայ հետեւեալ հեռագիրը հրատարակուած էր Պատերազմական Նախարարութեան կողմէ։

Էլանսալակիէի կռուին մասնակցող գունդերն են հետեւեալները. Նիզակաւորներու 14երդը, 5րդ վիշապազօրքերու գումարտակ մը, թեթեւաձիգ ձիաւորները, Նաթալի զարապինակիրներու երկու ջոկատ, Նաթալի դաշտային թնդանօթաձիգներու 21րդ եւ 42րդ դասակները, Տըվոնշայրի կէս-վաշտ մը, Կօրտոնի հայլանտըրներու կէս վաշտ մը եւ Մանչէսթըրի կէս-վաշտ մը։ Ամբողջ ասոնք զօրավար Ֆրէնչի հրամանատարութեան տակ էին։ Ժամը երեքուկէսէն մինչեւ վեց ես պատերազմի դաշտին վրայ մնացի թէեւ, բայց պատերազմին ուղղութիւնը ես վրաս չառի, այլ թողուցի զօրավար Ֆրէնչի։ Առաւօտեան ի վեր արդէն անկանոն կռիւներ սկսած էին տեղի ունենալ, բայց բուն գործողութիւնը ժամը երեք ու կէսին սկսաւ, երբ թշնամին ուժը գիտցուելով, Լասամիթիէն ղրկուած օգնականները հասան։ Այս պահուս էլանսալակիէի դիրքէն կէս մղոն դէպի հարաւ-արեւելք Պօէրները ժայռուտ բլուրներու վրայ անմատչելի կերպով զօրեղ դիրք մը ունէին։ Ժամը երեք ու կէսին մեր հրետանին դատեղուեցաւ բարձրաւանդակի մը վրայ, 4,500 եառատ հեռու թշնամիէն, որուն թնդանօթները խլկոյն կրակի սկսան։ Ընդհանրապէս լաւ կը քաշէին. թէեւ քիչ մը բարձրէն եւ հակառակ առջի կռուին մէջ պատահածներուն, իրենց ռումբերը լաւ կը պայթէին։ Թեթեւաձիգն ձիաւորները թշնամիին դիրքին դէպի ձախը յառաջացած եւ 5րդ գունդէն երկու գումարտակ ալ՝ դէպի աջը։ Երբ մէկ կողմէ հրետանիի փոխադարձ կրակը կը շարունակուէր, հեծեալ Պօէրներ իրենց ձախ թեւին վրայ քաղաքական թեթեւաձիգն ձիաւորներու դէմ կը քալէին։ Թեթեւաձիգները նահանջեցին։ Հրետանին ճամբան հարթելէն ետք, հետեւակազօրը յառաջացաւ յարձակելու համար. այս յարձակումը կը պաշտպանէր նոր մարակոյներու վրայ դրուած թնդանօթները։ Տըվոնշայրի զօրագունդը թշնամիին ճակատէն յարձակեցաւ, մինչ Մանչէսթրի եւ Կօրտոնի զօրագունդերն ալ ձախ կողմէն կը յառաջանային։ Թէեւ Պօէրներու թնդանօթները որոնք քանիցս վայրենական լռութեան դատապարտուած էին, բայց ամէն անգամ որ ատիթ գտնէին անտիտիս կերպով նորէն կը քաշէին։ Թնդանօթները կատարեալ արիապատութեամբ կը գործածէին։ Կատաղի պայքարէ մը ետք, հետեւակազօրը ժամը վեց ու կէսին բոլոր դիրքերը ձեռք անցուց։ Թշնամին իր դիրքերը մինչեւ վերջ կատարեալ յամառութեամբ եւ քաջութեամբ կը պաշտպանէր։

Նիզակաւորներու 5րդը եւ վիշապազօրքերու ջոկատ մը սուլիով երեք յարձակում ըրին մութին մէջ փախող Պօէրներուն վրայ, որոնց մեծ կորուստներ պատճառեցին։

Պօէր բանակը բոլոր վրաններով, վագոններով, ձիերով եւ երկու թնդանօթով մեր ձեռքը ինկաւ։ Պօէրներուն կորուստը շատ մեծ է. մեծ թուով դերիներ բռնեցինք եւ վիրաւորեցինք։ Դերի ինկած վիրաւորներուն մէջ կան զօրավար Դօդ եւ Պր. Սիէթ Ժուպէռ, ընդհ. հրամանատարին եղբօրորդին։ Վաճառաւարած կառախումբ մը որ Կլենդօ գացած ատեն ինը մարդով մէկ տեղ Պօէրներուն ձեռքը ինկած էր, եւս առինք։ Կը ցաւիմ ըսելու որ մեր կորուստը ընդ ամէնը կը հասնի 160 հոգիի, մեռած եւ վիրաւոր։ Մինչեւ հիմակ զբաղած ենք զեռնի ընդարձակ տարածութեան մը վրայ եւ մութին մէջ մեր վիրաւորները վնտռելու։ Ամբողջական ցուցակը, որ հիմակ պատրաստուելու վրայ է եւ քիչ մը ետքը պիտի հեռագրուի։ Երկու քանակ [illegible] ներու վիրաւորները երկաթուղիով հետ հետէ կը հասնին. վիրաւորներու մէջ կան շատ մը Դերմանացիներ, Հոլանտացիներ եւ ուրիշ օտարականներ։ Մէջ կատարեալ եւ թէ դաղթային զօրագունդերու թնդանօթը սքանչելի էր։

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը որ կռուին մասնրամասն մէկ նկարագրութիւնը ղրկած է, կ'ըսէ թէ Պօէրներու հրետանին այս անգամ սքանչելի կերպով կը գործածուէր եւ ընդդիմութիւնը շատ բուռն եղաւ։ Տըվոնշայրի գունդը երկու անգամ ետ մըղուեցաւ։ Վերջապէս երրորդ յարձակումին սուլիով յաջողեցան թշնամիին դիրքերը եւ երեք դրօշ դրաւեր։

Զօր. Գոթ, «Պատերազմի աքաղաղը» այսպէս կ'անուանեն զինքը երկու բանակներու մէջ ալ, վիրաւոր վերի բռնուողներէն մէկն է։ Թղթակիցը կը յարէ թէ գերման կամաւորներու հրամանատար գնդապետ Շիէլ ալ գերի բռնուողներուն մէջն է։ Բայց այս լուրը վերապահումով պէտք է ընդունիլ. որովհետեւ գնդապետ Շիէլ չէր կրնար էլանսլակդ գանուիլ, քանի որ Օրանժի Պօէրներու գնդով կռուար (ընդհակառակը, էլանսլակդէի զօրագունդը բաղկացած էր Օրանժի ճամբով եկող Պօէրներէ) այլ անոր համար որ պաշտօնական հեռագիրներու մէջ գնդապետ Շիէլի անունը չկայ։ Գերի բռնուած Պօէր մը հանրապետական բանակին մասքի տարամարդութիւնը կը յայտնէ ըսելով. «Մենք պիտանք որ կանխաւ կորսուած խնդրի մը համար է որ կը պատերազմինք»։ Յայտնի է որ անգլ. փոդահարները եւ թմբկահարները ամբողջ երիտասարդներէ կազմուած է. նոյն իսկ շատ անգամ աղաքներ են։ 5րդ նիզակաւորներու փոդահար մը, որ դեռ տասնեւչորս տարեկան չկայ, ձախ թեւին փուքիտ մէկ ընդհարումին մէջ իր բէվօլվէրով երեք Պօէր եռեւ եռեւ սպանած ըլլալով՝ երիկունը յաղթանակաւոր բոլոր բանակին շուրջը պտոյտցուցին նիզակաւորները։

—Թոփոհիէն պոպֆամփէրը. — Անգլիոյ թագուհին պատերազմական նախարարին հետեւեալը գրած է, որուն մէջ ուրախութիւն եւ կայ քան խանգավառութիւն եւ աւելի սխրութիւն քան ուրախութիւն։

«Այս առաջի կորուստները սիրտս կ'ապրեցնեն։ Այսօր ալ մեծ յաջողութիւն մը։ Կը վախնամ որ շատ սուղ գնած չըլլանք։ Խնդրեմ որ բոլոր ձեր ջանքը ընէք մեռնողներու ծնողաց յայտնելու համար իմ ամէնէն անկեղծ համակրութիւնս արտայայտութիւնը եւ իմ սքանչացումս անոնց՝ որ զրկուեցան իրենցներէն։

Ցըմբոլ գիրքակ չի գործածուեր.— Անցեալ Դշ. իրիկուն պաշտօնապէս ծանուցուեցաւ որ պատերազմական նախարարութեան խորհրդական Ռուայնդկամ, որ երեսփոխանական ժողովի կեդրոնական յանձնաժողովին մէջ յանձն առած է որ, տըմ-տըմ գնդակները, այսինքն «թիւ 41 գնդակներ, ինչպէս կը կոչեն Անգլիացիք, պիտի չգործածուին Թրանսվալի կռուին մէջ։ Բան այսմ ճշդրիտ եւ բացարձակ հրամաններ պիտի ղրկուին Ափրիկէի զօրաբանակներու հրամանատարներուն որ գաղրեցնեն այդ գնդակին գործածումը։ Հնդկաստանէն վերջին անգամ բերուած զօրագունդերը արդէն այս մօտը հրանդ ընդունած եւ իրենց գնդակները հիմակ չատոնց փոխուած ըլլալու է ուրիշ ձեւով գնդակի մը։ (Այս գնդակը արդեօք չապանն՞ը։ Մ. Խ.)

—Անգլ. թերթերը կ'ըսկսին մատանշութիւն ցոյց տալ պատերազմին եռեռը ըլլալիք կարգադրութեան մասին։

«Մեր հակառակորդներուն ընտիր յատկութիւնները պէտք էր որ օգնէին հարաւային Ափրիկէի ապագայ խաղաղացուցման ինչ որ պատերազմին բուն նպատակն է։ Մենք պէտք էր որ միանգամ ընդ միշտ կարգադրէինք անգլ. գերիշխանութեան խնդիրը եւ Ափրիքանտրներու մասացածին ցնորքները ջնջէինք։ Եթէ մենք մեր ձեռնարկին մէջ չի յաջողեցանք եւ եթէ ընենք ա՛յնպիսի խաղաղութիւն մը ուր Պօէրներուն ներշնչէր յոյս մը որուն համար ամէն բան վատնեցին եւ կամ յարմար ժամանակին իրենց յոյսերը իրականացնելու միջոց մը ձգէինք ձեռքերնին, մեծ յիմարութիւն մը ըրած պիտի ըլլայինք ինչ որ միւսնոյն ժամանակ քաստնելի ոճիր մը պիտի համարուէր։»

Ընդհակառակը «Տէյլի Քրոնիքլ» կը յուսայ թէ Պօէրներուն կողմէ եղած խաղաղութեան առաջարկ մը լաւ ընդունելութիւն պիտի գտնէ. թափուած արիւնը բաւական է ապացուցանելու համար Պօէրներուն որ անյաղթելի չեն եւ իրենց զգացնելու այն անաղին յիմարութիւնը զոր զործեցին պատերազմի յայտարարութիւն ընելով Մեծն-Բրիտանիոյ դէմ։

Անգլ. լրագրները Քրիւգէր նախագահին մօտ գեւ ազդեցութիւն ունեցող անձնաւորութիւններէն կը խնդրեն որ համոզեն զինքը վերջ տալ դիմադրութեան եւ կարելի եղածին չափ շուտ՝ դադրեցնել պատերազմը որ Անգլ. Ազգին ոչ փառք կրնայ բերել եւ ոչ ալ վարկը բարձրացնել։

Պարբերաբար էջագր. հեղեռուինը. — «Տէյլի Մէյլ» կը ծանուցանէ թէ Անգլ. նաւատորմին շարժման մէջ դրուելուն պատճառն է այժմ Ս. Բէթրսպուրգի եւ Բարիզի մէջ նեղմուած դաւերը։ Տէյլի Մէյլ դիտել կուտայ թէ այժմ Արեւելքի Ջուրերուն մէջ գտնուող Միջերկրականի Ֆրանս. նաւատորմը կրնայ հոն գտնուող ռուսական նաւատորմին հետ միանալ։ Այս հաւանական նաւթիւնը նախատեսելով՝ անգլիական շատ մը յաձատարակներ հրաման ստացան պատրաստ գտնուիլ հարաւային Ափրիկէ գացող փոխադրանաւերուն ի հարկին ընկերանալու համար։

ՇԻՐԲԷԹԻ ԽԱՅՐԻՅԷ

ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԵԱՆ ՑՈՒՑԱԿ

1899 Հոկտ. 7էն սկսեալ մինչեւ ցնոր անօրինութիւն

Եւրոպական եղերքեն Կամուրջ

12 45 ԵՆԻՄ. մէջտ. պէօյք. Թրպ. ենք. սթն. պօյճ. պիտի հաղորդակցի 40
12 45 Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 20
1 30 ԵՆԻՄ. մէջտ. պէօյք. քրճալ. Թրպ. ենք. միրկ. պիտի հաղորդակ. 43
1 30 Պօյճ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 38
2 15 Միրկ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 37
2 — Պէյդ. փշպհ. ենք. դանը պօյճ. Ա. հիս. գանալը պէպ. վնք. չէնկ. պէյը դուզկ. 44
2 15 ԵՆԻՄ. մէջտ. պէօյք. Թրպ ենք. սթէն. պօյճ. պշք. 46
2 30 Ր. Գավ. Ա. Գավ. ենիմ. մէջտպ. Պէօյք. Թարպ. պէօյգէ բշպհ. չպք. գնը Ա. Հիս. գնա. պէշկ. 39
3 — Պօյճ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 20
3 15 ԵՆԻՄ մէջտ. պէօյք. Թրպ. ենք. սթէն միրկ. Ր. հիս. պէպ. պիտի հաղորդակցի 45
4 10 պէպ. արնվ. գրչ. օրթ. պշկ. 43
4 15 ենիմ. մէջտ. պէօյք Թրպ. ենիք. սթն. պօյճ. պշկ. 40
5 — Պօյճ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 37
5 30 ԵՆԻՄ մէջտ. պէօյք. Թրպ. ենք. Միրկ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 46
6 45 Պէյդ. ենք. դանը միրկ Ր.Ա.հիս. գանալը պէպ արն. չէնկ. պէյը օրթ. դուզկ. սկիւտ. 20
6 45 Ր. Ա. գվգ. ենք մեզտ. պէօյք. Թրպ. ենք. սթէն. միրկ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 21
8 15 Ր. Ա. գավ. ենք մեզտ. պէօյք. Թրպ. պէյդ. բշպհ. չպք. գանը. Ա. հիս. գանալը վանիք. չէնկ. պէյը դուզկ. սկիւտ. 39
9 — ԵՆԻՄ. մէջտ. պէօյք. Թրպ. ենիք. սթէն. պօյճ. Ր. հիս. պէպ. արն. գրչ. օրթ. պշկ. 18
10 — ԵՆԻՄ մէջտ. պէօյք. Թրպ. ենիք. միրկ. Ր. հիս. պշկ. 38
10 35 Միրկ. պէպ. արն. օրթ. 43
11 — ԵՆԻՄ մէջտ. պէօյք. Թրպ. ենիք. պօյճ. Ր. հիս. պէպ. արն. պշկ. 45

Ասիական եղերքեն Կամուրջ

12 45 Ա. հիս. գնա. վնք. չնկ. պէյը գզկ. 33
1 — Պէյդ. փշպհ. չպքլ. դանը Ա. հիս. գնալ. սկիւտ. 21
1 30 Ա. հիս. գնալ. վնք. չնկ. պէյը գզկ. պշկ. 18
2 — Պէյդ. բշպհ. ենիք. գանը. պօյճ. Ա. հիս. գնալ. պէպ. վնք. չնկ. պէյը գուզկ. 44
2 30 Ա. Ր. գվգ. ԵՆԻՄ. մէջտ. պէօյք.Թրպ. Պէյդ. փշպհ. չպքլ. գանը Ա. հիս. գնա պշկ. 39
3 45 Ա. հիս գնալ. վնք. չնկ. պէյը գզկ. պշկ. 33
4 23 պէօյք. Թրպ. Պէյդ. փշպհ. չպքլ գնկ. Ա. հիս. գնա. 38
5 15 Ա. հիս. գնալ. վնք. չնկ. պէյը գզկ. պշկ. 44
6 45 Պէյդ. ենիք. գանը. պօյճ. Ր. Ա. հիս. գնա. պէպ. արնվ. չնկ. պէյը օրթ. գզկ. սկիւտ. 20
8 15 Ա. Ր. գվգ.ԵՆԻՄ.մէջտ. պէօյք.Թրպ. Պէյդ. փշպհ. չպքլ. գանը. Ա. հիս. գնալ. վնք. չնկ. պէյը գուզկ. սկիւտ. 39
10 0 Ա. հիս. գնա ու գլակի կամուրջ 4,
10 30 Պէյդ. ենիք. գանը Ա. հիս գանա. չնկ պէյը գուզկ. սկիւտ. 37
11 10 Վանեկիւլէն ուղղակի կամուրջ 33

Կամուրջեն Եւրոպական եղերք

1 15 Պշկ. օրթ. արն. պէպ. Ր. հիս. պօյճ. սթէն. ենիք. Թրպ. պէյքտ. մղրպ. ենիմ. 45
2 15 Պշկ. միրկ. 20
2 30 պշկ. օրթ. գրչ. արնվ. պէպ. Ր. հիս. միրկ. ենիք. Թրպ. պէյքտ. մղրպ. ենիմ. 40
3 30 Ուզղակի Պէպէք 43
3 35 պշ. օրթ. գրչ. արնվ. պէպ. Ր. հիս. պօյճ. 37
4 — Պշկ. պօյճ. սթէն. ենիք. Թրպ. պէյքտ. մղրպ. ենիմ. 46
3 40 պշկ. Սկիտ. գզկն. օրթ. պէյդ. չնկ. արնվ. գնալ. Ա. Ր. Հիս. գնալ. պօյճ. ենիք. փշպ. պէյդ. Թրպ. պէյքտ. մղր. ենիմ. Ր. Ա. գվգ. 21
6 — պշկ. օրթ. գրչ. արն. պէպ. Ր. հիս. միրկ. ենիք. Թրպ. պէյքտ. մղրպ. ենիմ. Ա. գվգ. 39
7 — պշկ. գզկ պէյդ. չնկ. արնվ. գնա. Ր. Հիս. պօյճ. գնլ. ենք. պէյդ. Թրպ. պէօյք. մէջտ. ենիմ. 18
8 30 Պշկ օրթ. արնվ. պէպ. Ր. հիս. միրկ. ենիք. Թրպ. պէյքտ. մղր. ենիմ. 38
9 35 Պէպ. Ր. հիս. պօյճ. ենիք. Թրպ. պէօյք. մղպ. ենիմ. 45
9 45 Պշկ. օրթ. գրչ. արնվ պէպ. Ր. հիս. միրկ 43
10 15 Միրկ. ենիք Թրպ. պէօյքտ. մղր. ենիմ. Ր. Ա. գավաղ. 46
10 20 Պշկ. գնալ. Ա. հիս. գանը. չպքլ. փաչպհ. պէյդը. Թրպ. Պէօյք. մղր.
10 40 Պշկ. օրթ. գրչ. արնվ. պէպ. գնալ. Ա. Ր. հիս. միրկ. գանը. ենիք. փշպհ. պէյդ. 21
11 — Պէպ. Ր. հիս. պօյճ. սթէն. ենիք. Թրպ. քրճալ. պէօյք մղր. ենիմ. Ր. Ա. գվգ. 39
11 15 Պշկ. օրթ. գրչ. արնվ. պէպ Ր հիս. միրկ. ենիք. 18
11 45 ենիք. Թրպ. պէօյք. մէջտ. ենիմ. 43
12 — Պշկ. օրթ. գրչ. արնվ. պէպ. 33
12 — Պէպ. Ր. հիս. պօյճ. ենիք. 37

Կամուրջեն ասիական եղերք

2 35 Սկիտ. գզկն պէյդ. չնկ. վանիք. գանա. Ա. հիս. 33
3 — Պէշկ. պէյդ. չնկ. Ա. հիս. գանը. չպքլ. բշպ. պէյդ. Թրպ. պէօյք. 38
3 40 Պշք.Սկիտ.գզկն.օրթ. պէյդ.չնկ. արնվ գնա. ա. ր. հիս. պօյճ. գանը. ենիք. փշպ. պէյդ. Թրպ. պէօյք. մղպ. ենիմ. Ր. Ա. գվգ. 20
4 35 Ուզղակի պէյդ. Ա. հիսար. 44
5 — Պշշ. գզկ. պէյդ. չնկ. վանիք. գնալ. Ա. հիս. գանը. չպքլ. փշպ. պէյդը. 21
7 — Պշկ. գզկն. պէյդ. չնկ. արնվ. գնալ. Ր. հիս. պօյճ. գանը. ենիք. պէյդ. Թրպ. պէօյք. մղպ. ենիմ. 18
8 45 Պշք. գզկ. պէյդ. չնկ. վանիք. գնալ. Ա. հիս. գանը. չպքլ. փշպհ. պէյդ. 37
9 25 Սկիտ. գզկն. պէյդ. չնկը. վանիք. գնալ. Ա. հիս. 44
10 20 Պշշ. գնալ. Ա. հիս. գանը. չպքլ. փշպհ. պէյդը. Թրպ. պէօյք. մղպ. 40
10 25 Պշշ. գզկն. պէյդ. չնկ. վանիք. 33
10 40 Պշշ. օրթ. գրչ. արնվ. պէպ. գնալ. Ա. Ր. հիս. միրկ. գանը. ենիք. փշպհ. պէյդը. 21
11 10 Պշշ. պէյդ. չնկ. վանիք. Ա. հիս. փշպհ պէյդը 44
11 40 գնա. Ա. հիս գանը. չպքլ. փշպհ. պէյդը. պէօյք 38
11 55 Պշշ. գզկն. պէյդ. չնկ. վանիք. 20

«ԾԱՂԻԿ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԲԻԼԼ ՍԱԼ

ՍԵՒ ԱԴԱՄԱՆԴԸ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Թ

ՀԱՅՐ ՊԷՐԹՐԱՆԻ ԿԱՊԵԼԱՆ

Մառսիայ մեկամաղձիկ ժպիտ մը ուներար։ Առանձնանալ ուզած էր ինք եւ այս ճաշարանին մէջ, ուր պատահմամբ կը մտնէր, եղբօրը վրայ կը խօսէին։

—Եթէ կ'ուզէք ճաշէ, ըսաւ տիկ. Պէրթրան, պէտք է որ մեր ունեցածովը գոհանաք. ձմեռը մենք այնչափ պաշար չենք ունենար ... վաղն առաւ. աղուոր վահանաձուկ մը պիտի ուտէինք, կ'ուզէ՞ք ...

—Ձեր ուզածն ըլլայ, տիկի՛ն։

Տիկին Պէրթրան անհերեւութացաւ եւ իր ամուսինը՝ Մառսիայի հետ մնաց։ Բարիզցիներու, եւ տխրան մէջ բրած կորուստներուն վրայ խօսիլ կենալու համար գոհ ու երջանիկ էր։

—Երթամ նոր չմնած խնձորկնիէս բերեմ, այդ նշանաւոր ...

Հայր Պէրթրան ալ իր կարգին անհեւութացաւ, մինչ տիկ. Պէրթրան կուգար իր յաճախորդին սեղանասպասը դնելու։

Ծերուկ նաւաստին չսեմարանէն ելլելով առաջին պահէն անցած տունը բոլորովին ապուշ կրթեցաւ՝ Բարիզցի նոր զէմքեր տեսնելով։

—Ահաւասի՛կ զեղեցիկ օր մը ... Գոնէ յուսայի՛ ...

Ու կ'ուսասարէր երկու նորեկները՝ Մառսիայի դանուած սրահն առաջնորդելու, երբ անոնք գաղտագողի նշան մը ըրին իրեն. —Սըսի ...

Հայր Պէրթրան ձեռքի տմանը սեղանին վրայ դնելով՝ անոնց մօտեցաւ։

—Եկէ՛ք, ձեզի ընկերք ունինք,

Հայր Պէրթրան մասամանջութեամբ առնոնց հետեւեցաւ. երբ դուռս եկան՝ կոչտ ու պրոչտ ձայնով մը ըսաւ.

—Է՛, ինչ կ'ուզէք ... խանդարեցի՞ք դիս։

—Սիրելի՛ պարոն, պատասխանեց Մարթէն, ահաւասի՛կ խնդիրը երկու բաւով բացատրեմ ձեզի. մենք Սէնի գաւառին ոստիկանութեան պաշտօնեաներն ենք եւ մեզի յանձնուած է ձերբակալել այդ սահմանակը որ հիմա ներսն է։

—Վա՛յ, բրաւ հայր Պէրթրան կասկածոտ կերպարանքով մը։

—Ահաւասիկ ձերբակալելու հրամանագիրը, ըսաւ Ֆինէ՝ տալ չեղեալ մը։

Հայր Պէրթրան՝ Ֆինէի ցուցուցած թուղթին վրայ արհամարհոտ ակնարկ մը նետեց եւ ի՛ր կարդացին մէջ, ի՛ր յաճախորդներէն մէկուն ձերբակալուելուն պատճառած վշտին հակառակ՝ օրէնքին առջեւ խոնարհեցաւ։

—Ձեր տունը հանրային տեղ մըն է, ուստի մենք կրնանք զայն հոս ձերբակալել, բայց սատանորդին ուժով է, թերեւս պէնք ա՛լ ունի, առանց անոր դիմադրելու ժամանակ ձգելու պէտք է օձիքէն բռնենք։ Ձեր տունը սա դռնէն դատ ելք ունի՞։

—Այո՛, ասոր դիմացը ուրիշ դուռ մը կայ որ պարտէզը կը բացուի, բայց ասկէ կամ անկէ ելլելու համար պէտք է որ այդ պարոնն առաջին սրահէն անցնի անպատճառ։

—Սա պահուս ինչ կ'ընէ կոր։

—Ճաշելու վրայ է։

—Լա՛ւ։ Հիմակու հիմա չխանդարենք զայն։ Մեկնած տունը կը բանենք։ Առաջին սրահը՝ չիշ մը ա՛ւ. է բան բեր մեզի, որպէս զի յաճախորդներու կերպարանք ունենանք։

—Վա՛յ, բրաւ հայր Պէրթրան կասկածոտ կերպարանքով մը։

—Ահաւասիկ ձերբակալելու հրամանագիրը, ըսաւ Ֆինէ՝ չոր չեչտով մը։

Հայր Պէրթրան՝ Ֆինէի ցուցուցած թուղթին վրայ արհամարհոտ ակնարկ մը նետեց եւ ի՛ր կարդացին մէջ, ի՛ր յաճախորդներէն մէկուն ձերբակալուելուն պատճառած վշտին հակառակ՝ օրէնքին առջեւ խոնարհեցաւ։

—Ձեր տունը հանրային տեղ մըն է, ուստի մենք կրնանք զայն հոս ձերբակալել, բայց սատանորդին ուժով է, թերեւս պէնք ա՛լ ունի, առանց անոր դիմադրելու ժամանակ ձգելու պէտք է օձիքէն բռնենք։ Ձեր տունը սա դռնէն դատ ելք ունի՞։

—Այո՛, ասոր դիմացը ուրիշ դուռ մը կայ որ պարտէզը կը բացուի, բայց ասկէ կամ անկէ ելլելու համար պէտք է որ այդ պարոնն առաջին սրահէն անցնի անպատճառ։

—Սա պահուս ինչ կ'ընէ կոր։

—Ճաշելու վրայ է։

—Լա՛ւ։ Հիմակու հիմա չխանդարենք զայն։ Մեկնած տունը կը բանենք։ Առաջին սրահը՝ չիշ մը ա՛ւ. է բան բեր մեզի, որպէս զի յաճախորդներու կերպարանք ունենանք։

Ու երեքը մէկմէկու ճաշարան մտան։ Մարթէն եւ Ֆինէ առաջին սրահին մէջ նստան, մինչ Հայր Պէրթրան սեղանը դէմքով մը չսեմարան ինչեղով ոստիկաններուն ուղած ա՛ւ է չիշը սկսաւ փնտռել։ Մեր մարդուկը՝ ոստիկանութեան պաշտօնեաներէն չախորժելուն համար՝ բարկ խնձորկնիի չիշ մը ընտրեց։ Մարդուկը կ'ուզէր իր յաճախորդին խմաց տալ թէ երկու հոգի մտադիր էին զինք ձերբակալել, բայց երբ չիշը Մարթէնի ու Ֆինէի առջեւ դրաւ, նշմարեց թէ անոնք՝ դրամարկղին վրայ զետեղուած հայելիին միջոցաւ կրնային տեսնել միւս սրահին մէջ բոլոր անցած դարձածը։

—Անկարելի է այդ խեղճ մանչուն օգնել, մրմնջեց Հայր Պէրթրան կարեկցութեամբ։

Ինչո՞ւ համար զայն ձերբակալել կ'ուզէին։

Անշուշտ չնչին յանցանքի մը համար։ Եւ խոհանոցին մէջ կիսիկը գանելով վարանումները բացատրեց անոր։ Տիկ. Պէրթրան ժպտունեցաւ. իր տանը մէջ մ'կը պիտի ձերբակալէին։ Այդ յաճախորդն ուրուն այնչափ լաւ ընդունելութիւն մը բրած էին, ոստիկանութեան ձեռքէն հարձակումն մըն էր։ Ու կատիաձելի դէմքով այդ երկու մարդիկ գաղտնի ոստիկանութեան պաշտօնեաներէ՞ն էին։ Ինչ յուզմունքից օր էր ասիկա անդրդութեան եղանակի մը համար։

Քիչ մը մտածելէ ետք, Տիկ. Պէրթրան ոտ խրատը տուաւ ամուսնոյն։

—Այդ երիտասարդը, իրա՛ւ, շատ սիրուն է, բայց մենք չենք կրնար ուրիշներու զործովը դրաղիլ։ Քեզի բան մը բանի, ձմեռ տան Բարիզցիին մը հոս դալը տարօրինակ կ'երեւի ինձի...։

—Թերեւս ոստիկաններու ձեռքէն կը փախչի ... ըսաւ Հայր Պէրթրան։

—Լա՛ւ մարդո՛ւկս, քանի որ ուրիշներու զործին չես խառնուիր, քեզի ինչ տնոր ձերբակալումը։

—Ուրեմն, մենք չեզոք պիտի մնանք։

—Հա՛։

—Ձայը ինչ կ'ընէ կոր։

—Խեղճ տղան ախորժակ չունի, ձուկէն եւսք քիչ մը պանիր կ'ուզէ կոր. ...

—Ուրեմն պանիրը տարած տանիր իրեն բան մը պիտի չըսե՞ս։

—Ո՛չ, քանի որ չեզոք ենք։

—Բայց որովհետեւ չեզոք ենք, արդար չէ դռները գոցել. տոմիկա պաշարել կ'ըլլայ։

—Ուրեմն դռները մնան վրայ ըրէ։

Քանի մը վայրկեան եւսք Մառսիայ ճաշը լմնցուցած էր։ Ոստիկանները հայելին մէջէն կը տեսնէին թէ տիկին խնձորկնիի վերջին դուտաթ մը կը պարպէր։ Քիչ ետքը ոտքի ելաւ, վերարկուն հագաւ եւ ձեռքը բուրդէ ձեռնոցներ բռնած՝ պատրաստուեցաւ դուրս ելլելու։

(Շարունակելի)